

se intellectueel, met opmerkelijk volle, diepzwarte kuif, baard en snor, en gekleed in een donkerbruine, slap hangende manchesterbroek, een colbert en een zachtblauw overhemd. Hij zat op een antieke eikenhouten stoel met sierlijk gebogen poten en gedraaide klauwen voor de salontafel, die bedekt was met onduidelijke stapels papiertroep. Dat zie je vaak bij mannen van die leeftijd: dat eindeloze frunniken aan stapels papier die nooit slinken en alleen maar aangroeien. Ze zijn dan dingen aan het uitzoeken of opruimen, maar veel voortgang wordt er niet geboekt. Ook bij Hoenderdos slingerden maandenlang dezelfde stukken, brieven en ooit uitgeknipte krantenartikelen rond. Elk horizontaal vlak in de kamer was erdoor bezet. Normale mensen stoppen hun bankafschriften in een daartoe bestemde map, maar hij legde ze naast elkaar uit op de tafels en de planken van de kasten. In het begin maakte het nog wel indruk op me omdat het er zo ingewikkeld uitzag, maar al gauw realiseerde ik me: hier gebeurt geen ruk. En hij beaamde het zelf. Op verontschuldigende toon beriep hij zich op de Wet der Traagheid. De Wet der Traagheid stamt uit de natuurkunde en doelt op het verschijnsel dat een massa als het ware geen zin heeft iets uit zichzelf te ondernemen. Bij Hoenderdos was dat het geval. Bepaalde zware mentale wrijvingskrachten hadden zijn wil tot leven lamgelegd. Bij dit soort cliënten is het zaak om een korte, afstandelijke positie in te nemen en niet al te zeer toe te geven aan de natuurwet in kwestie.

Wat je ook moet zien te voorkomen is dat een neerslachtig persoon in jouw aanwezigheid naar bed gaat. Je krijgt hem er namelijk niet weer uit. Ik ben er echter niet sterk in, een ander mijn wil op te leggen, en iemand verbieden in zijn eigen huis te gaan slapen, gaat me niet gemakkelijk af. Ik heb Hoenderdos wel gevraagd waarom hij zonodig moest maffen op het uur dat ik hem bezocht, maar op zijn antwoord dat hij zich 'erg moe' voelde had ik geen weerwoord.

Eb. De zee heeft zich teruggetrokken en in een ondiepte in het

strand is een poel stilstaand water achtergebleven. In de verte klinkt het geruis van de branding, maar de zee heeft niet meer de macht de zandbanken te overbruggen en de poel van nieuw leven te voorzien. Iets dergelijks was er loos met Hoenderdos. Aanvankelijk had ik het niet in de gaten. Het viel me pas op toen ik hem toevallig een keer op straat zag lopen. Tussen de winkelende mensen leek hij kleiner, somberder en zwakker dan in zijn eigen omgeving. De mensen weken uiteen om aan deze schuifelende, naar de grond kijkende figuur doorgang te verlenen. Wat ik zag, was een wandelend depressietje met donkerbruin ribfluwelen pak en zwarte kuif, boven wie een pilaarvormige donderwolk met bliksemschichten leek te zweven. In terugblik vermoed ik dat hij op weg was naar haringkar 't Volendammetje om een broodje haring te kopen, zijn voornaamste voedsel. Tegen mij zei hij dat hij elke avond buitenshuis at, in een eethuis in de buurt.

In die periode had ik een kleine schilderijtentoonstelling bij Restauratie-atelier Van Dok in het Spiegelkwartier, waar veel antiekzaken, encadreurs en galleries gevestigd zijn. Van Dok had een persbericht verzonden dat nergens geplaatst werd, behalve in het gratis huis-aan-huis verspreide *Amsterdams Stadsblad*. Op pagina drie in een kolom kleine berichten met koppen als 'R.J. Heijn verwent moeder' en 'Wildplasser zakt weg in drijfzand', stond een stukje 'Hulzebus smeeft al zijn kunst weg'. Geen van mijn cliënten had het gelezen, behalve Hoenderdos. Zwaaiend met het krantenknipsel onthaalde hij me met de woorden: 'Je staat in de krant!' Ik voelde me gevlaid, al ging hij op de inhoud verder niet in. Even later verklaarde hij dat hij elke letter las van elk stuk drukwerk dat er bij hem door de bus werd gegooid. Daarna wilde hij weer naar bed.

Huidenstraat 127 was een groot, bewerkelijk huis met veel ramen. Tweeënhalfuur op de vrijdagmiddag, eens in de twee weken, was niet ruim bemeten voor deze klus. Hoenderdos zelf

deed niets. Hij rookte kleine sigaren in de voorkamer naast de transistorradio en hield zich onledig met het heel precies verscheuren van papieren in vierkanten van gelijke grootte, waarmee hij hoge torens bouwde in de prullenbak. Hij verlangde dat ik zou afstoffen, de afwas zou doen en een schone pyjama op zijn bed zou leggen, maar vanwege zijn totale gebrek aan inzet weigerde ik dat. 'Ik ben het kamermeisje niet. Die dingen kunt u heel wel zelf doen.' Behalve de lichte artrose in zijn handen en zijn kortademigheid, klachten waar ik reeds bekend mee was, zag ik geen ernstige gebreken. Iedereen, of het moet wel heel erg zijn, kan een plumeau vasthouden en drie glazen, een kopje en een asbak schoonspelen en in het druiprek zetten. Meer afwas produceerde hij niet in twee weken tijd, de gloednieuwe keuken bleef verder ongebruikt.

In dit eerste conflict dolf ik het onderspit. Hij klaagde bij Ganzema, met het verhaal dat de andere hulpen in het verleden zijn wensen wel hadden ingewilligd. Zij hadden gezegd: Blijft u maar lekker zitten, meneer, en maakt u zich geen zorgen, ik maak het hele huis schoon. Ganzema riep me ter verantwoording en maande me de klusjes wel uit te voeren. 'Ook de schone pyjama?' 'Ja. Vanuit het oogpunt van de klantvriendelijkheid is dat beter.' Nadat deze aanvangsperikelen waren opgelost en ik braaf afstofte en het afwasje deed, begon Hoenderdos telkens opnieuw te zemelen over hoe het toch weer goed was gekomen tussen ons. 'Dat je niet wilde afstoffen, dat was vanwege de regels hè? Dat was niet iets persoonlijks toch? Ik heb ook niets tegen jou hoor, jij deed wat je dacht dat je moest doen. Maar toen heb ik met mevrouw Ganzema gesproken, je cheffin, en die heeft gezegd dat je het wel moest doen en nu is het duidelijk hè? We kunnen het best met elkaar vinden, vind je niet?' Hoe ik werkelijk over hem dacht kon ik natuurlijk niet kenbaar maken. Maanden later had hij het er nog over. Zoiets wordt in Thuiszorg-terminologie een 'zuigend adres' genoemd. Ik heb er vele bezocht. Iets anders wat me ergerde aan de op zichzelf gerichte

man was dat hij me geen thee of een andere versnapering aanbod. Pas later ben ik erachter gekomen wat er aan dit gebrek aan gastvrijheid ten grondslag lag.

Terwijl ik me bleef verzetten tegen zijn geslaap in mijn aanwezigheid, werden onze gesprekken vreemder. Meestal ging het zo dat we meteen na mijn binnenkomst in de voorkamer even wat praatten voordat ik aan de slag ging. Ter afsluiting rookte ik nog een sigaret en dan was de tijd om en vertrok ik weer. Hij had de neiging zijn instructies telkens te herhalen, week na week, zoals bijvoorbeeld hoe ik de schone was van de wasserette terug in de linnenkast diende te leggen. 'Wil je het schone goed onderop leggen? Ik pak namelijk van bovenaf en dan circuleert het een beetje, begrijp je wel? Dus de schone was onderop hè? Wil je dat doen? Jawel hè?' 'Jaja.' 'En denk je om m'n pyjama? Maar je weet het wel hè?' Af en toe dacht ik: ik wurg je nog eens met je pyjama. Hij gaapte. 'Ik voel me slaperig. Ik denk dat ik een uurtje m'n bed opzoek, als je het goed vindt.' 'U weet hoe ik erover denk, maar ik kan u moeilijk verbieden om in uw eigen huis te gaan slapen.' 'Nee. Nou, dan ga ik maar, al is het ongezellig.' Ik probeerde zoveel mogelijk lawaai met de stofzuiger onder aan de open trap naar de slaapkamer te produceren om hem wakker te houden, stampte, schoof luidruchtig met stoelen, neuriede of floot. Soms kwam hij weer naar beneden.

Wanneer je de cliënten zou zien als verouderde ruimtevaartuigen waarop ik tijdelijk aanmonster om assistentie te verlenen en de uitgevallen functies over te nemen, zou je kunnen zeggen dat ik af en toe ruimtewandelingen maakte door het niets dat het schip omgeeft. Met mijn rug naar de regen gekeerd op het bankje op het Prinseneiland liet ik mijn gedachten over de conversatie gaan die ik eerder die middag met Hoenderdos had gevoerd. 'Hoe gaat het?' vroeg ik energiek als altijd. 'Nou, psychisch heb ik last van eenzaamheid,' verklaarde hij, 'en fysiek heb ik last van mijn handen.' Ter illustratie hield hij zijn handen

op en bewoog de vingers. 'De artrose?' 'Ja, inderdaad. Ik kan niet zeggen dat ik er pijn aan heb, maar het is vooral lastig, als je iets wilt oppakken bijvoorbeeld, of iets probeert te schrijven.' 'Hm, vervelend ja. En bent u nog op stap geweest?' Geconfronteerd met een cliënt die uit lamlendigheid zelden zijn huis uitkomt, probeer ik het gesprek altijd om te buigen naar eventuele nieuwe en vrolijke ervaringen. Op subtiele wijze probeer ik zo iemand te 'stimuleren' er meer op uit te trekken. De filosofie daarachter is dat hij op die manier langer kwiek blijft, zowel psychisch als fysiek. Ik zie het stimuleren of aanmoedigen als een geheime, maar belangrijke taak van een thuishulp-A. Het wijkcentrum in de buurt van de Huidenstraat organiseerde af en toe uitjes voor ouderen. Tot mijn tevredenheid bleek Hoenderdos ditmaal deel te hebben genomen aan een dagtocht naar een klompenmakerij in Zuid-Holland. 'Vroeger ging dat met de hand maar tegenwoordig gaat het allemaal, eh, machinaal,' vertelde hij traag. Hij nam lange tussenpozen tussen de zinsdelen, alsof hij heel diep moest graven naar de juiste woorden. 'Daarbij maken ze gebruik van wat ze noemen: een *mal*.' Hij dacht diep na en vervolgde: 'Ik heb dat woord vroeger weleens eerder gehoord, maar hoe precies... Je moet weten, ik ben helemaal niet technisch.' 'Misschien denkt u aan *mal* in de betekenis van *gietsvorm*,' schoot ik hem te hulp. 'Ja...' mompelde hij op een toon alsof dat het toch niet helemaal was. Wolkjes sigarenrook pufte weg tussen zijn snor en baard als uit de schoorsteen van een klein fabriekje. 'Zoals dat pierrotbeeldje daar,' ging ik verder en wees naar een koddige snuisterij op een plank in de kast. 'Als ze zo'n beeldje in productie nemen, wordt er eerst een mal van gemaakt, een stenen of metalen volume waarin van binnen een holte in de vorm van het beoogde beeldje is uitgespaard. Deze wordt volgegooten met gips en zo maken ze er miljoenen van.' Mijn uitleg bevredigde hem niet. 'Jaja, maar dat is toch niet wat ik bedoel. Deze mal was een gewone klomp, een normale, goede hele houten klomp. Afijn, ze maken de klompen uit, eh, een

stuk boom. Ze lieten ons van die stukken zien, van die blokken recht afgezaagd hout.' Hij keek naar zijn sigaar en dacht weer heel lang na. 'Nou, die mal, die dus een goede, affe klomp is, die zetten ze op 1, of A...' Met zijn handen gaf hij een soort plateau aan, misschien een vak in een speciaal voor deze branche ontwikkelde zaagmachine. 'Ja, hoe dat technisch werkt, weet ik niet hoor. Vervolgens nemen ze twee van die blokken hout, die natuurlijk op maat zijn afgezaagd hè, en die zetten ze op B en C, ofte wel 2 en 3. En dan, hoe dat technisch werkt, snapte ik niet helemaal, werden op de een of andere manier 2 en 3, of dus B en C, uitgezaagd in de vorm van A, of 1. Dat is de mal, een gewone, doodnormale, perfecte klomp. *Mal*, dat woord heb ik meer gehoord...' Even overwoog ik om te beginnen over de zware ijzeren mallen uit de delicatessewinkel van mijn oma die wij vroeger in huis hadden en waarmee we als we hadden gewild marsepeinen dieren hadden kunnen maken, maar een blik op de klok weerhield me. Genoeg over klompen en mallen, ik had nog precies twee uur voor het huishouden.

'Ik val om van de slaap. Vind je het goed dat ik even ga liggen?' 'Nee.' 'Maar je kunt me niet tegenhouden, hè, als ik het wil?' 'Daar hebt u gelijk in.' Hoenderdos slofte richting slaapkamertrap, draaide zich om en legde uit: 'De vorige keer ging ik slapen om de realiteit te ontvluchten, maar nu ga ik slapen omdat ik moe ben.' 'Aha. Zozo.' 'En wil je het kamertje boven nog even meenemen?' Dit sloeg op een via een steile trap bereikbare kamer die hij in zijn bloeitijd eerder in het jaar had laten opknappen. Hoenderdos wilde de kamer met uitzicht op de met onkruid overwoekerde binnenplaats laten beleggen met zeil, dat hij naar eigen zeggen op het punt stond aan te schaffen. Daarom moest ik het stof en gruis opzuigen, opdat het vloeroppervlak glad zou zijn. Maar wat er al die maanden ook kwam, geen zeil. Omdat ik geen zin had nog langer voor Jan Lul de stofzuiger de trap op te sjouwen om een lege kamer te stofzuigen waar nooit een hond kwam, weigerde ik. 'Nee?' 'Nee. Hebt u dat zeil dan al

besteld?' Hij antwoordde ontkennend en beriep zich op de Wet der Traagheid. 'Ik stofzuig het kamertje pas als er zeil ligt.' Hij haalde zijn schouders op, mompelde: 'Nou, je vindt het verder wel hè?' en verdween naar bed.

Opstaan deed Hoenderdos in deze periode nog wel, maar aankleden leek een aflopende zaak. Vanaf een zeker moment ging hij gekleed in een paarse duster als hij de deur voor me opendeed. Alhoewel ik zelf een zwarte badjas bezit, draag ik die uitsluitend op hete zomeravonden, rond middernacht. Van dusters moet ik al helemaal weinig hebben. Ik vind ze niet representatief, ze hebben iets slooms. De onfrisse paarse duster van Hoenderdos, een flanel, slap geval met ceintuur, iets te ruim voor de schouders en de tors van de eigenaar, keurde ik daarom sterk af, temeer daar ze midden op de dag werd gedragen, een tijdstip waarop iemand al lang en breed keurig geschoren en aangekleed dient te zijn om de strijd met de werkelijkheid aan te binden. Vergeleken met de duster was het donkerbruine manchesterpak dat Hoenderdos in afnemende mate droeg, fleurig. De hele situatie werkte behoorlijk op mijn zenuwen. Er was contact met het RIAGG en de huisarts. Geen van de instanties greep in. Misschien had ik Hoenderdos een keer flink moeten uitschelden, maar daar was ik te timide voor. Bovendien: beroepshalve mensen uitschelden – ik werkte nu juist in de zachte sector om dat te vermijden. Ik zocht contact met Ganzema om haar op de hoogte te stellen van de ontwikkelingen en te vragen om de hulp te intensiveren. Wegens desinteresse en personeelsgebrek veranderde er echter niets. Ganzema's boodschap, die erop neerkwam dat ik het zelf maar moest uitzoeken, hielp me niet verder. Mijn weerzin tegen de Huidenstraat groeide. Ik moet van die vent af, dacht ik.

In de avonden beunde ik bij Restauratie-atelier Van Dok. Ik maakte schilderijen schoon en verzaagde lijsten. Van Dok had me een vaste aanstelling aangeboden voor twee dagen in de

week. Dat gaf me de mogelijkheid, minder uren voor Thuiszorg te gaan werken en ik had bij Ganzema bedongen dat Hoenderdos tot de afvallers zou behoren. Ik zou het hem zelf vertellen. In de overtuiging dat het de laatste maal zou zijn, belde ik op vrijdagmiddag op de vaste tijd aan in de Huidenstraat. Ik voelde me licht gespannen. Ik ging een zinkend schip verlaten.

Hoenderdos opende de deur, gekleed in ondergoed, sloffen en de paarse duster. Onmiddellijk toen ik hem zag kwam het lied 'Wombie Zombie' in me op. Hij beefde over zijn hele lichaam en hijgde. Zijn nagels waren lang gegroeid en bruin, zijn baard onverzorgd. Er lag een doffe blik in zijn ingevallen gelaat en de haren van zijn donkere kuif stonden als een zwarte vlammenzee in punten overeind. Het leek alsof hij een kleine ontploffing had meegemaakt, alsof er een zekering was doorgebrand. Hij heette me welkom met de woorden: 'Het gaat niet zo goed met me.' Het was duidelijk dat ik hem gestoord had in een lange slaapperiode die waarschijnlijk al etmalen overspand had. Eten, ontdekte ik al snel, was erbij ingeschoten. Ik doorzocht de keuken naar iets eetbaars maar alle kasten waren leeg. Weinig dingen zien er zo leeg uit als een lege koelkast, ik denk dat het door het lichtje komt. Er was dus niets in huis. Dat is natuurlijk ook de reden dat hij me nooit iets aanbiedt, besepte ik ineens. De enige boodschappen die hij weleens haalde, waren sigaren en wc-papier. Ik ging twee broodjes haring halen bij 't Volendamertje. Achteraf betwijfel ik of dat verstandig was, maar ik voelde me geroepen om handelend op te treden – ik kon moeilijk gewoon stofzuigen en weer weggaan. Hij at een van de broodjes op en legde het andere in de koelkast. Volkomen uit zichzelf biechtte hij op dat hij het op een zuipen en slapen (= totaal verloederen) had gezet. Inderdaad was mijn blik in de keuken op een middelgroot woud van lege wijnflessen gestuit. In geen tijden had hij zich op straat vertoond, gewassen of de haren gekamd. 'U zit in een dal,' concludeerde ik. 'Ja, in een dal,' zuchtte hij vermoeid, 'of een *dip*, dat zeggen ze toch ook wel: een *dip*?' 'Ja, inderdaad,

een dip. Een dip is hetzelfde als een dal.' 'Ja, dat dacht ik al.' Hij keek gepijnigd voor zich uit. 'Ik voel me een beetje zoals mijn haar.' 'In de war, bedoelt u.' 'Ja.' Het leek me een geschikt moment hem op de hoogte te stellen van de aanstaande wending in mijn arbeidsleven. De mededeling maakte weinig indruk. Na lang zeuren en touwtrekken wist ik zijn toestemming te krijgen om Thuiszorg te bellen met de bedoeling alarm te slaan. Op vrijdagmiddag was daar echter niemand te bereiken. Ondertussen maakte Hoenderdos aanstalten om terug naar bed te gaan. Ik liet merken dat ik er niet homogeen mee was. 'Gaat u slapen omdat u moe bent, of om de realiteit te ontvluchten?' vroeg ik. 'Nee, ik voel me erg moe,' antwoordde hij gepikeerd en taaide af naar boven. Even later kwam hij toch weer naar beneden, nam plaats in de voorkamer en stak een cigarillo op.

Het werkwoord helpen kan niet op zichzelf staan, in tegenstelling tot een werkwoord als lopen. *Ik loop* is een uitstekende zin, vol zeggingskracht, maar *Ik help* mist substantie. Wat helpen nodig heeft is een lijdend voorwerp, bijvoorbeeld een mens of een dier in nood. Een plant gaat eventueel ook nog wel, maar dode materie bijstaan, zoals een steen of een stuk hout, is niet mogelijk. Ook dode materie blijft weliswaar niet altijd van leed gevrijwaard, maar het is niet het soort leed dat wij kunnen navoelen. Dode materie maakt op ons niet de indruk behoeftig te zijn. Al heb ik vaak gedachten, ik zou mezelf geen denker willen noemen. Theoretisch ben ik niet sterk. Ik ben een man van de praktijk. Ik was juist in de weer met een plumeau toen mijn aandacht werd getrokken door een sepiagetint jaren twintig-portret. De ovale foto in een bruin passe-partout met het stempel van een vergeten hoffotograaf stelde een kind van een jaar of twee of daaromtrent voor, dat gekleed als een koningskind in een trappelpak met strikken rond de ellebogen en de enkels in een rieten stoel was neergezet. Het kind keek nieuwsgierig de camera in en zag er weldoorvoed en tevreden uit. Het

was, wist ik, Hoenderdos zelf. Het contrast tussen dit hoopvolle beeld van nieuw leven en de aanblik, wanneer ik me omdraaide, van diezelfde persoon zeventig jaar later, een klappertandend, uitgeteerd wrak met decimeterslange pieken en kammen op zijn hoofd was huiveringwekkend. Hij hield zijn naakte, benige knieën tegen elkaar gedrukt tussen de panden van zijn parse duster. Met een lege uitdrukking op zijn gezicht zat hij te roken. Het was half drie. Nog een halfuur en ik zou, hoopte, geloofde en bad ik, Hoenderdos nooit meer zien. Het leek me een goed idee om als laatste daad de badkamer te doen. Het toilet was zeker niet zindelijk. Zelfs doortrekken was Hoenderdos te veel geworden. Ik besloot mijn ongenoegen hierover te uiten en hem ter verantwoording te roepen – er zijn grenzen. 'Meneer, zoudt u voortaan door willen spoelen? Dat is beter, zowel voor u, als voor mij, als voor de toiletpot, vanuit het oogpunt van de hygiëne.' Hoenderdos gaf geen krimp. Om kwart voor drie was de wc schoon. De tijd ging erg langzaam, viel me op. Dan nog maar wat ramen, schoot het door me heen en ik begon in hoog tempo wat ramen te lappen, mijn specialiteit. Ik bevond me in de achterkamer omdat ik niet met hem in één ruimte wilde zijn. Op dat moment riep Hoenderdos: 'Ik ga even naar de wc. En ik beloof je, ik zal doortrekken hoor, zoals je hebt gevraagd!' Hij betrad de badkamer en sloot de matglazen deur. Even was er rust in het huis. De tijd stond praktisch stil. Natuurkundigen zouden hun theorieën inzake tijdreizen eens moeten toespitsen op zuigende adressen. Misschien is het mogelijk om kunstmatig een zuigend adres op te wekken dat zo krachtig is dat de tijd in de woning teruggaat. Ik hoorde een zacht piepend geluid. Het leek op een miauw maar er was nergens een kat te bekennen. Het geluid kwam uit de badkamer. Door de glazen deur zag ik het silhouet van Hoenderdos, zijn gezicht richting wc-pot. Hij verkeerde in acute nood. Hij had, wat je noemt, een ongelukje gehad. Met zwakke, benepen stem riep hij mijn naam. 'Er is iets fout gegaan, ik zit helemaal onder.' Ik opende de deur. Krijg nou

de blubber, dacht ik. Nota bene pal nadat ik hem herinnerd had aan het belang van de hygiëne, misschien als antwoord daarop, of als afscheidsgeschenk, misschien wel vanwege dat broodje haring van 't Volendamertje op zijn nuchtere maag, had hij zichzelf en de hele badkamer met zijn uitwerpselen besmeurd. Het leek erop alsof hij, te suf om het ding uit te trekken, in de half geopende en van zijn schouders afgegleden duster had gescheten en daarmee was gaan rondraaien, zodat de tegelmuuren, de vloer en de zijkanten van de pot onder de stront zaten. Ik had geen keus, ik moest hem wassen, ofschoon het wassen van cliënten verboden was. Ganzema was later van mening dat ik het niet had moeten doen. 'Ik kon niemand aan de lijn krijgen en er was geen alarm,' verdedigde ik me. 'Toch had je het niet moeten doen,' hield de Friezin stug vol, 'het is voor je eigen verantwoording. Als hij gevallen was, had ik je niet gesteund.' Terwijl ik met een oud washandje en een schuurspons de vloeibare, bruinrode klontering tussen de slappe billen en op de onderrug en benen wegwaste, herhaalde Hoenderdos steeds: 'Ik schaam me niet voor het bloot zijn, maar ik schaam me voor het gebeuren.' Snel ontsmette ik de badkamer. Ik spoelde de duster uit en hing hem buiten aan een verroeste huishoudtrap te drogen. 'Vervelend dat het zo moest lopen, net nu het nog wel de laatste keer was,' hoorde ik hem zeggen terwijl ik de deur achter me dichttrok. Het was half september.

Regen over het Zoutkeetsplein. In hoogzomer is dit plein al niet veel soeps maar rond sinterklaas zakt je broek ervan af. Met uitzicht op een blinde muur stond ik in een telefooncel. Mijn baan bij Van Dok was op het laatste moment wegens naderend faillissement geschrapt en ik werkte nog steeds volop bij Thuiszorg. Aan de andere kant van de lijn hoorde ik de stem van Ganzema. 'Spreek je Engels?' 'Jawel,' antwoordde ik beheerst. 'Goed. Het schoonmaakwerk is vooral gericht op de vloeren.' 'Aha.' 'Mevrouw is over de vorige hulpen ontevreden geweest. Die had-

den het niet goed gedaan volgens haar. Bonne, je moet de vloeren doen zoals jij denkt dat het goed is. Trek je niets aan van haar gezeur.' 'Oké. Goed.' 'Mevrouw heeft drie kinderen, astma, huismijtallergie, rugklachten, wat staat er verder nog, eh, oververmoeid, nerveus, overbelast... Ze kan het allemaal niet meer aan. Dus vooral de vloeren, daar zal het werk op gericht zijn.' 'Ja. Ik snap het. De vloeren.' 'En doe het zoals jij het goed acht, hè, laat je niet in de war brengen door mevrouw. Iedereen heeft nou eenmaal zijn eigen manier van werken en wij doen het zo. En de voertaal is Engels.' Ik noteerde het adres in mijn agenda. Een van mijn vaste cliënten was naar het ziekenhuis verdwenen en ik viel dus ten prooi aan maffe invaladressen. 'En dan nog iets. Meneer Hoenderdos is terug.' De wind joeg de regen schuin tegen de muur. Ik stamelde iets onverstaanbaars. 'Jha, hij is er weer.' Waarom begreep ik niet maar Ganzema slaakte een korte giechel. 'Eerlijk gezegd is het ons een raadsel waarom het ziekenhuis hem heeft ontslagen, maar dat doet er niet toe, hij zit weer thuis en hij heeft hulp nodig.' 'Hm,' zei ik. Ganzema trok zich er niets van aan. 'Bonne, wil jij er niet weer heen?' vroeg ze op dwingende toon. 'Je kent hem door en door, jij weet precies hoe hij in elkaar steekt. Ik heb er nu iemand anders in zitten, maar die kan het niet aan. Jij wel.' Ze had het weer voor elkaar: ik voelde me verplicht akkoord te gaan.

De terugkeer van Hoenderdos verbaasde en bezwaarde me in hoge mate. Ik leefde in de veronderstelling dat het hoofdstuk van deze cliënt gesloten was. Zeker na de bizarre gebeurtenissen van bijna drie maanden eerder, en de ernstige val die hij enkele dagen nadien had gemaakt en hem in een staat van ondervoeding en verwaarlozing met een schedelbasisfractuur in het ziekenhuis had doen belanden, had ik hem niet terug verwacht. Maar net zoals in de film *The Fog*, als helemaal tegen het einde van het horrorverhaal over een dodelijke mistbank de levensgevaarlijke wolk zich na een slachtpartij in een vissersdorp boven zee heeft teruggetrokken en de kust veilig schijnt,

hij onverwachts op zijn schreden terugkeert en opnieuw een slachtoffer maakt (een gemene priester), kwam in mijn leven de kleine schaduw van Hoenderdos weer om de hoek – de invloed van een mij ongunstig gezinde ster, een dag om te markeren met een zwart steentje.

Hoenderdos was bij de val erg ongelukkig tegen de trap naar de slaapkamer terechtgekomen. De schedelbasisfractuur had tot een blind oog en een doof oor geleid. Misschien was het aan zijn passiviteit toe te schrijven – hij scheen zijn behoefte gewoon in een hoek van de conversatiezaal te hebben gedaan – dat hij opmerkelijk snel genezen was verklaard en weer naar huis gestuurd.

Zoals ik tijdens nachtelijke escapades op het platte vlak mijn onderbroek met olieverf besmeurde, zo zat het drietal onderbroeken dat Hoenderdos me liet zien volledig onder de strontvegen. Sinds zijn terugkeer drie weken terug had de verloederde historicus zich niet gewassen of gedoucht. Ook had hij al die tijd dezelfde kleren gedragen, dag en nacht. Hij ging er uitgebreid op in. ‘Deze sokken ook,’ sprak hij en wees naar zijn schoenen, ‘die heb ik al drie weken aan. Deze broek ook, en dit overhemd. Kennissen zeiden dat ze me konden ruiken, maar wat wil je? Als je drie weken dezelfde kleren draagt en je niet wast of doucht? Alleen heb ik drie keer, of nee, twee keer, of drie keer? nee, twee keer, want de eerste had ik al aan toen ik thuiskwam, een schone onderbroek aangetrokken. Je begrijpt dat dat niet goed is hè, gezien de hygiëne.’ Hoenderdos sprak de wens uit dat ik hem zou douchen. Zijn redenering kwam er kort samengevat op neer dat hij nooit van douchen had gehouden. Vroeger, toen hij nog getrouwd was, had hij het wel gedaan, vanwege zijn vrouw, maar in de huidige situatie had hij er geen zin meer in. Daarom moest een ander het doen, te weten ik. Cliënten wassen hoorde evenwel niet thuis in mijn takenpakket. Toen ik voet bij stuk hield, reageerde hij zwaar teleurgesteld. Ineengedoken, het hoofd op

de borst, stamelde hij dingen als: ‘En ik had me er nog wel zo op verheugd. Wat moeten we nu?’ Nadat ik hem na een uur praten zover had gekregen dat hij een verschoning aandeed, kreeg ik zijn onderbroeken voorgeschoteld. Hij gaf me er als het ware inzage in. Met ontbloot, uitgeteerd onderlijf, hijgend en rillend, overhandigde hij ze me één voor één, opende ze en zei: ‘Zie je, helemaal vuil.’ ‘U hoeft me niet te overtuigen, ik geloof u.’ Vervolgens moest ik ze in de vuilniszak met vuile was kieperen – zelfs die simpele handeling weigerde hij uit te voeren. Terwijl we zo aan het hannesen waren, hij zich langzaam omkledend, ik elk kledingstuk aanpakkend en in de vuilniszak werpend, keek ik naar buiten, naar het met onkruid overwoekerde binnenplaatsje in de regen. Hoenderdos volgde mijn blik en riep toen: ‘Hé! Ja! Die ook! Die moet ook mee!’ Toen herkende ik de paarse duster die ik daar zelf drie maanden geleden aan de huishoudtrap had gehangen, in de vage hoop dat hij daar tot stof zou vergaan. Je schaamt je dood als je een vuilniszak vol met dit soort wasgoed bij de brave Turkse man van de wasserette inlevert en dertien gulden vijftig afrekent, maar ik zag geen andere uitweg.

Kennissen hadden samen met een klusjesman het bed over de smalle trap van de slaapkamer naar beneden gezeuld en in de achterkamer onder de Hertog van Urbino neergezet. Tweemaal weeks deed ik nu de Huidenstraat aan, op dinsdagmiddag en op vrijdagochtend. Het was de bedoeling dat ik Hoenderdos scherp in de gaten hield en dat ik naging of hij het middag- en avondmaal gebruikte in de vijftig meter verderop gelegen Nebohof, een bejaardenhuis met eetzaal. Opdat Hoenderdos, wiens voornaam Leo was, dit niet zou vergeten, hing er aan het kozijn vlak bij zijn stoel een papier met de tekst: *Memo voor Leo. Iedere dag tweemaal gaan eten in de Nebohof. Altijd de telefoon opnemen of beantwoorden.*

Met de oplossing van het wasprobleem wilde het niet vlotten. Voortdurend belde ik met Ganzema of, als ik die niet kon bereiken, wat meestal het geval was, met andere kantoorfigu-

ren. Zonder succes. 'En, is er iemand geweest om u te douchen?' 'Nee.' 'Wat? Nog steeds niet?' Waarna ik de telefoon weer greep, Ganzema 'Komt in orde!' gilde en er niets gebeurde. Onder-tussen waren er zes weken verstreken sinds zijn terugkeer uit het ziekenhuis. Zelf hield hij het exact bij: 'Sinds vierentwintig november heb ik me niet meer gewassen of gedoucht. Ik houd niet van douchen, maar ik voel wel dat het voor mezelf en voor anderen prettig is als ik me gewassen heb.' Ik zei niets en sleutelde driftig verder aan de elektrische tandenborstel. Ook het tandenpoetsen lag stil. Wolken slechte adem dreven mijn kant op. 'Maar jij mag me niet douchen, hè, van mevrouw, eh, hoe heet ze ook alweer?' 'Ganzema. Nee, inderdaad. Daar hebben we het al eerder over gehad.' 'Ja. Jammer hè?' Toevallig kwam de huisdokter langs. Hij belde met Thuiszorg en direct de volgende ochtend stond er een B-er op de stoep. Dit ergerde me stierlijk en Hoenderdos wreef het me keer op keer in: 'Al die keren dat jij belde met, eh, mevrouw, hoe heet ze ook alweer?' 'Ganzema.' 'Ja, al die keren dat jij belde met mevrouw Ganzema, je chef-fin, stuurde ze niemand om me te wassen. Maar toen heeft de huisarts met haar gesproken en het was meteen geregeld. En dat vond jij heel vervelend hè? Nou, dat kan ik best begrijpen hoor. Maar wat ik niet begrijp is waarom je nu zo vaak komt. Vroeger kwam je eens in de twee weken drie uur, maar nu tweemaal in de week. In het begin hadden we wat wrijvingen, over het afwasje en het afstoffen, weet je nog wel? Het is niet dat ik iets tegen je heb, maar wat moet je nu doen? Ik bedoel, ik maak haast niets vuil.' Grote delen van het huis werden inderdaad nooit meer betreden en in het deel dat nog wel werd bewoond, veranderde niets. Behalve de wc en het leeggooien van de asbak had ik weinig omhanden. Daarom zei ik het hem maar gewoon: 'Ik kom zo vaak om u in de gaten te houden, zodat u zich niet weer volledig verwaarloost. Wat het werk betreft, maakt u zich geen zorgen, ik vermaak me wel.'

'Je kent m'n klachten?' Ik knikte van ja. 'Ik heb last van kort-

ademigheid...' Ter verduidelijking wees hij naar zijn borst. 'Ik heb een beetje artrose in de vingers...' Hij hield zijn handen op en bewoog de vingers. 'Mijn rechteroog is blind...' Hij wees naar zijn rechteroog. 'En mijn rechteroor is doof.' Hij wees naar zijn rechteroor. 'Ik weet het,' antwoordde ik. 'U heeft het me al eerder verteld.' 'Ja. Maar jij bent geen dokter hè?' 'Nee.' 'En ook geen psycholoog?' 'Nee. Ik kom om uw toilet schoon te maken.'

Hoenderdos had niet deelgenomen aan het oud en nieuw-feest van de Nebohof. Ook had hij het vuurwerk op de televisie niet gezien. Hij had wel de maaltijden gebruikt, maar de rest van de tijd had hij geslapen. Hij was de enige cliënt bij wie ik heb gewerkt die ernaar verlangde om te worden opgenomen in een verpleeghuis. Maar in tegenstelling tot degenen die wel werden opgenomen, hoewel ze zich daar met hand en tand tegen hadden verzet, was hem, die niets liever wilde, dat lot niet vergund. Hij maakte van zijn blindheid gebruik om me de stomste klusjes te laten opknappen, zoals het open- en dichtdraaien van cv-kranen, het zoeken van klassieke zenders op de transistorradio, de twee planten begieten en het bijvullen van de waterbakjes aan de radiatoren. Hij perste me af. Als ik zei: 'Dat kunt u zelf toch wel?' wees hij naar zijn oog. 'Ik kan het niet zien.'

Naar de kapper. Het klopte dat Hoenderdos' haren en baard bijzonder lang waren gegroeid. Zelf had ik het nauwelijks in de gaten, ik wist om zo te zeggen niet beter. Maar een kennis was tot actie overgegaan en had een afspraak met een kapper ge-arrangeerd. Het was de bedoeling dat ik hem naar en van de salon om de hoek escorteerde. Terwijl men daar met hem bezig was, kon ik mooi de boel doen en als de klus geklaard was, zou men bellen dat ik hem weer op kon halen. Samen wandelden we over de gracht, het was een kille, grauwe dag. We vormden met zijn tweeën een vreemd duo. Hoenderdos droeg een donkere, lange regenjas over het manchester pak. Ik, een stuk groter, vlugger en sterker, was zoals gewoonlijk gekleed in mijn oude leren jasje. Ik keek uit voor twee, waarschuwde voor op-

staande randen en oneffenheden in de stoep. Ik wees naar een leuke boot, een opgebroken straat, een merkwaardige tekst in een etalage, maar het interesseerde Hoenderdos geen zier. Mijn pogingen tot afleiding ergerden hem zelfs. Nukkig zwijgend hield hij zijn blik op de natgeregende stoeptegels gericht. In plaats van op een sobere herenkapper had de kennis zijn oog laten vallen op de hipste tent van de buurt. Hoenderdos was de eerste klant van de dag. Hij werd met veel egards ontvangen door een broodmagere, lange jongen met gespikkeld haar en een coke-grijns, een Keith Haring T-shirt en een broek van vijfhonderd piek aan zijn kont. Ik leverde mijn beschermeling af en keerde terug naar zijn woning. Tegen elven was er nog steeds niet gebeld. Zijn haar was lang, zeker, maar om er nu twee uur mee zoet te zijn leek me overdreven. Het hoefde geen coupe soleil te worden. Ik besloot om poolshoogte te gaan nemen en trof Hoenderdos in een benarde positie aan. De knipbeurt, die een radicaal karakter had gehad – met zijn kort getrimde baard en stekeltjes zag hij eruit als een kaalgeknipte rat –, was aanmerkelijk duurder uitgevallen dan hij had verwacht en hij had niet genoeg geld bij zich gestoken. Hij wierp zich bijna op me. ‘Heb je geld bij je? Je moet me vijftwintig gulden lenen, ik heb te weinig bij me.’ Hij had zijn jas al aan. Plukken haar lagen op de schouders en de revers. Ontzet liep hij achterom de balie om het bedrag op de kassabon te controleren. ‘Het is echt waar! Hoe bestaat het? Vijfzeventig gulden! Dat heb ik nog nooit meegemaakt!’ De lange jongen keek beleefd toe, nu met een verbeterd trek om de mond. Inmiddels zaten er meer klanten in de zaak te wachten, vrouwen uit de gegoede burgerij met een tijdschrift op schoot. Ze hadden het lezen echter gestaakt. Ze lachten. Een paar van de jongedames zochten oogcontact met me in de hoop dat ik mee zou lachen, maar daar ging ik niet op in. Ik zond stuurse blikken terug en concentreerde me op mijn cliënt. Op zulke momenten moet je solidair zijn. Ik wil die dames nog weleens zien wanneer zij te maken krijgen met,

zoals mijn collega Winfried het noemde, ‘de andere kant van de medaille.’ Ik trok vijftwintig ballen uit mijn portemonnee en betaalde. Ik veegde de lokken van Hoenderdos’ jas en knoopte hem zijn das om. Daarna greep ik hem bij zijn bovenarm en trok hem achter de kassa vandaan naar buiten. Ondertussen raakte Hoenderdos niet uitgepraat: ‘Vijfzeventig gulden! De kapper op de Middenweg waar ik vroeger, toen ik nog kon zien, heen ging kostte zeventien-vijftig! Ja, daar kwam dan een strippenkaart bij, maar vijfzeventig gulden, hoe bestaat het! Gelukkig had jij geld bij je, hè? Jij had vijftwintig gulden bij je, ik had alleen een briefje van vijftig in mijn portemonnee. Maar hoe kan dat nou? Vijfzeventig gulden! Ik zal je dadelijk terugbetalen hoor.’ ‘Nee, goedkoop was het niet,’ antwoordde ik, ‘maar u bent in ieder geval weer geknipt en geschoren.’ ‘Maar ik vind het wel duur hoor. Waar ik vroeger heen ging, op de Middenweg...’ ‘Mag ik u erop attenderen dat we momenteel over de Keizersgracht lopen, en niet over de Middenweg?’ Aldus leuterend wandelden we terug naar de Huidenstraat. Nadat hij ergens een biljet van vijftwintig had opgediept en aan mij had overhandigd, vroeg hij: ‘Heb je de planten water gegeven?’ ‘Jawel.’ ‘En heb je de bakjes bijgevuld?’ ‘Jazeker.’ ‘Ook die in de slaapkamer?’ ‘Zeker.’ ‘En je hebt ook de planten water gegeven?’ ‘Ik heb de planten water gegeven én ik heb de bakjes, ook die in de slaapkamer, de studeerkamer, de woonkamer en de keuken, bijgevuld. Ik wens u een prettig weekend. Tot de volgende week.’ Meer en meer begon ik te beseffen dat ik van Hoenderdos af moest, en ook van Ganzema. Tijdens het werkoverleg onderhield ze de hulpen over haar schimmelinfectie in plaats van te luisteren naar hun verhalen. Ik ging eraan onderdoor.

‘Er zijn twee dingen die ik leuk vind,’ sprak Hoenderdos uiterst traag. Het was vrijdagmorgen, vijf over negen. Even leefde er hoop op in mijn hoofd dat hij over iets positiefs zou beginnen. ‘O ja?’ vroeg ik uitnodigend. ‘Dat is roken, al is het natuurlijk slecht voor mijn ademhaling...’ Lange, lange pauze. Hij was ge-

kleed in vale hemelsblauwe pyjama met donkerblauwe biezen en sloffen. Trillend en ineengedoken zat hij in de onverwarmde kamer in zijn stoel, de blik gericht op de rokende sigaar in de asbak op de salontafel. Zijn schouders hingen naar voren. Hij warmde zijn handen met de ruggen tegen elkaar tussen zijn stram gesloten knieën. Nu boog ook zijn hoofd voorover, en het onderging een verandering. Een kramp trok over zijn gelaat. Hij kneep zijn ogen dicht. De gefronste wenkbrauwen naderden elkaar, v-vormige rimpels verschenen in zijn voorhoofd en zijn neus krulde als die van een boos knaagdier. Het leek alsof hij probeerde al die elementen die een gezicht vormen in één denkbeeldig middelpunt samen te ballen. Langzaam ontstond er een gat in zijn baard. Zijn mond sperde open, zo breed als maar mogelijk is, totdat de kin de basis van de hals raakte. Zijn kaken knakten en toen ontsnapte een enorme, volkomen ongepaste geeuw uit zijn mond, als een opgejaagde zwerm muggen. Toen hij klaar was met deze gaap vervolgde hij zijn zin: '... en dat is: m'n bed.' Ik moest denken aan Jeremia 5:16, *Zijn pijlkoker is als een open graf.*

'Hèè, hèè.' Golven slechte adem begeleidden de diepe zuchten die Hoenderdos, in pyjama en paarse duster (met lichte, uitgebeten vlekken nu), bij wijze van ochtendgroet slaakte. 'Hèè, hèè...' Ik pakte het bonnetje van de wasserette en haalde de vuilniszak met de schone was op. Toen ik terugkwam zat Hoenderdos in de voorkamer te roken. Gelaten ging ik tegenover hem zitten. Ik had hem opgegeven. De paarse duster had gezegevierd. Op matte toon somde hij zijn klachten op, zichzelf regelmatig onderbrekend met uitgebreide geeuwen. 'M'n sigaartje smaakt me niet,' zei hij en legde het in de asbak. Ik zweeg. Zijn pyjamabroek stond open. Hij krabde zich in het kruis, rekte zich uit en zei: 'Het is niet gezellig maar ik moet ook een beetje doen wat ik wil.' Hij slofte richting bed, stopte halverwege en vroeg: 'Wil je de planten water geven?' 'Ik zal eraan denken.' 'En de bakjes?' 'Ook de bakjes.' Hij dacht even na, liep verder en stopte voor een

tweede maal. 'En wil je de schone was onderop leggen? Want er wordt van bovenaf gepakt. Zo rouleert alles, begriep je? Maar je weet het wel hè?' 'Mm.' Hij hing de duster over een stoel, ging liggen en trok de lakens over zich heen. Toen ik weg wilde gaan, hoorde ik hem vanuit bed roepen: 'De bakjes! Heb je aan de bakjes gedacht?' En: 'Sorry voor de ongezelligheid.'

Met een natte lap was ik bezig de donkerbruine manchesterbroek schoon te wrijven. Hij rook naar urine. Er zaten lichte en donkere smetten op de pijpen en in de schoot. 'Wat zijn dat voor vlekken?' vroeg ik. Hoenderdos lag op zijn zij, de ogen in de ingevallen kassen gesloten, zijn mond hing tussen baard en snor iets open, de linkerwang steunde op de palm van zijn linkerhand. 'Appelmoes.' Ik wreef de verdroogde appelmoes tussen de ribbels weg. 'Wel, de vlekken zijn er min of meer uit, maar echt schoon is hij niet.' 'Het gaat om de vlekjes,' antwoordde hij vermoeid. 'Hebt u geen andere broek? Deze zou naar de stomerij moeten.' 'Jawel.' 'Maar die wilt u niet aan?' 'Nee.' 'Waarom niet?' 'Ik ben aan deze gewend.'

Het was een van de eerste lentedagen. Voor de afwisseling was Hoenderdos toen hij de deur opende niet gekleed in een pyjama maar in de bekende manchester broek, een mosgroene wollen trui met fletse rode en witte diagonale strepen, mauve sokken en sloffen. Hij zag er wel niet fris en uitgeslapen uit, dat zou ook niet gekund hebben, maar niettemin wekte zijn verschijning enige hoop. 'Ah, u bent al aangekleed.' 'Nee, ik heb me niet uitgekleed.' Hij nam plaats in de voorkamer en begon te roken. 'Vindt u het goed dat ik een kopje thee maak?' vroeg ik. Dit was iets van de laatste tijd. Omdat er niets in huis was, nam ik zelf een theezakje mee. 'Ja hoor. Heb je bij je?' 'Jazeker, ik heb een theezakje meegenomen. Wilt u ook een kopje?' 'Nee.' Hij wilde nooit thee. Ik zette me neer in de stoel tegenover hem, klaar voor het vaste ochtendpraatje. Hij staarde naar de vloer. 'Zo,' begon ik, 'dus u had geen zin om uw pyjama aan te doen gister-

avond.' Mijn frasering ergerde hem. Hij mompelde nee en keek chagrijnig verder naar de grond. Na een paar geeuwen vroeg hij: 'Je weet wat me mankeert?' 'Ja.' In mijn stem en intonatie klonk door dat ik het rijtje klachten uit het hoofd kende en dat het gedurende mijn verdere leven op onverwachte momenten en plaatsen, op een kade in Hongkong, in de armen van een vrouw, wegduttend in de schaduw van een cederboom op een Italiaanse heuveltop, opnieuw in me op zou komen. 'Nou, zeg het dan,' drong hij aan. 'Hoezo? Waarom moet ik het zeggen? U kunt het toch zelf wel zeggen?' Dit is een grondbeginsel van Thuiszorg. Datgene wat de cliënt zelf kan doen, moet hij zelf doen. Nu verwachtte hij van mij dat ik hem ging vertellen wat hem scheelde. Hij wilde dat ik zijn zinnen ging uitspreken, het ging erop lijken dat hij van me verlangde dat ik hem werd, maar dat was mijn ambitie niet. Hij gaf zich gewonnen, gaapte langdurig en stak van wal: 'Ik ben blind aan dit oog...' (hand naar oog) 'ik ben doof aan dit oor...' (hand naar oor) 'eh...' (hij moest even nadenken) 'verder heb ik last van kortademigheid...' (hand naar borst) 'en ik heb een beetje artrose in mijn vingers' (handen ophouden en moeizaam bewegen). Ik dronk mijn thee uit en staarde naar de guitige pierrot. Eerlijk gezegd had ik geen zin meer om me voor deze cliënt in te spannen. Liever wilde ik het gevoel van de eerste lentedag, die buiten fris en bevallig de hele stad opfleurde, vasthouden. Daarom antwoordde ik: 'Maar volgens mij verzwijgt u uw voornaamste klacht, namelijk een nietsontziende depressie.' Hij stond op en slofte richting achterkamer. 'Nou, je weet wat ik ga doen hè?' 'Ja.' 'Wat dan?' 'U gaat verder met slapen.' Ik trapte er toch nog in. 'Ja. Nou ja, slapen, ik ga op bed liggen. Slapen doe ik niet, maar als ik mijn ogen dicht heb, merk ik niet dat het ene blind is.' 'Aha.' 'Het is eigenlijk een beetje verstoppertje spelen. Nou, je vindt het verder wel hè?' Ik besloot de ramen op de binnenplaats onder handen te nemen. De zon bereikte het onkruid daar niet, maar je hoorde in ieder geval zo nu en dan een vogel. Toen ik het raam droogwreef, zag

ik Hoenderdos in foetushouding liggen, de ogen stijf toe. Mijn aandacht werd getrokken door twee witte stroken stof op de voetzolen van zijn mauve sokken, de hielen waarvan tegen zijn achtersteven rustten. Ik boog me naar voren en stelde scherp op de drukletters op de stroken. Het bleken de labels van de was-service, *Hr. Hoenderdos* stond erop.

Een week later. Ik was nog niet binnen of hij zei, het klonk bijna vrolijk: 'Nou, je kunt wel raden wat ik ga doen hè? Ja?' 'Dat zal wel.' 'Ja hè?' 'Ik denk dat ik een vermoeden heb.' 'Met welke letter begint het?' Hij wilde natuurlijk de s van slapen horen. Ik raakte geïrriteerd maar ging toch half door de knieën. 'Met een m,' zei ik en liep door naar de keuken. Dit bracht hem in verwarring. 'Hoezo? Hoe bedoel je? Een m? Of een n? Ik snap het niet.' 'De m van moeder,' riep ik. Ik liet hem een tijdje sudderen. Pas toen ik tegenover hem plaatsnam met mijn kopje thee, verloor ik hem uit zijn onzekerheid: 'Ik bedoel de m van maffen.' Dat vond hij niet zo leuk.

Hoenderdos was wederom afgevoerd. Ik hoorde van Ganzema dat de vliegende psychiater de Huidenstraat had bezocht en hem met zich meegenomen had. De laatste keer dat ik bij hem was, verliep als volgt. Hij lag de hele ochtend in bed verstoppertje te spelen, ik verrichtte mijn taken in de gedeelten van het huis die nog in gebruik waren, begoot de twee planten en vulde de bakjes bij. Om kwart voor elf stond Hoenderdos op en kledde zich haastig om in het bekende pak. Om tien voor elf werd er aangebeld door een vrouw met een bloemetje en een zorgwekkend breed achtersteven dat was gehuld in een grijze paardrijbroek. Ze kwam als afgevaardigde van een kerkelijk genootschap. Nerveus gebaarde Hoenderdos me naar de voordeur. Terwijl ik mijn jas aandeed, werd ik getroffen door een verandering in zijn houding. Spreidde hij in mijn aanwezigheid een weliswaar flauw maar onmiskenbaar negatief esprit tentoon, alsof hij nog ergens zijn best voor moest doen, nu liet hij deze politiek varen.

Hij schrompelde ineen, boog zijn hoofd voorover, en toen de vrouw vroeg: 'Hoe gaat het met u?' klonk zijn antwoord, nog benepener dan gewoonlijk: 'Ik voel me niet zo goed.' Bij het volgen van de strategie die hij bij deze vrouw voor ogen had, was ik natuurlijk een sta-in-de-weg. Mijn groet werd niet beantwoord. In de schemerige, houten voorkamer boog een immense moederfiguur zich over zijn bevende, zwarte figuur.

Mao, Proust en het jodendom

Op een regenachtige ochtend in januari – het zou dat hele jaar blijven regenen – gaf Betsy Ganzema in haar kantoor op de Zwanenburgwal, dat uitzicht bood op de doorweekte kramen van het Waterlooplein, instructies. De Friezin bladerde in een dossier. 'De heer Grijspeerde, tweeënzestig jaar, is na een langdurige ziekenhuisopname onlangs teruggekeerd naar zijn woning,' vatte ze samen. 'Hij heeft geruime tijd geen hulp van ons ontvangen, omdat ik geen geschikte kracht voor hem had. Wegens calamiteiten heb ik geen huisbezoek kunnen afleggen, maar de buurvrouw, mevrouw Van Meurs, was zo vriendelijk me telefonisch in te seinen over de situatie. Meneer is nierpatiënt. Hij moet dialyseren. Daarnaast heeft meneer de volgende gezondheidsklachten: hoge bloeddruk, gewrichtspijnen, neuropathie, last van zijn rug, evenwichtsstoornissen, open voeten, twee diëten, zoutloos en suikervrij, af en toe verward, chronische vermoeidheid, hallucinaties, woede-uitbarstingen – kortom, van alles. Ik denk dat dit wel een adres voor jou is, denk je niet Bonne?' Ik staarde door de halfbeslagen ramen naar het stadhuis aan de overkant van de gracht. Op de smalle steenvlakte langs het water die door moest gaan voor een marktplein, kampten de figuurtjes van onverzettelijke kooplieden met wegwapperende kramen. 'Jawel,' antwoordde ik braaf. 'Goed zo. Meneer staat geïndiceerd voor vijf uur huishoudelijke hulp in de

week. Dat lijkt veel, maar hij kan niets zelf. Behalve de normale dingen behoren ook boodschappen, hand- en spandiensten en het buiten zetten van de dozen tot de taken. Denk je dat je het aankunt?' 'De dozen?' 'Daar zitten de zakken met spoelvloeistof in. Elke woensdag moeten ze aan de straat worden gezet. Lukt wel hè?'

Grijspeerde was nooit gehuwd geweest en had geen kinderen om naar hem om te zien. De buurvrouw was volgens Ganze- ma zijn steun en toeverlaat. Ze kookte voor hem en deed zijn huishouden. Mocht ik aanbellen als de cliënt lag te maffen, dan kon ik bij Van Meurs terecht voor de sleutel. 'Goh, geweldig dat er zulke mensen zijn, en dat nog wel in het Centrum.' 'Jhajha Bonne,' zei ze met haar Friese accent, 'ze zijn er nog, mensen die vrijblijvend iets voor een ander willen betekenen. Maar nu meneer weer thuis is, nemen wij de ondersteunende taken weer op ons. Het wordt de buurvrouw allemaal een beetje te zwaar. Ze is zelf al vijftenzestig, dus vanaf nu doen wij het weer.' Doe jij het weer, bedoelde ze.

Grijspeerde bewoonde de eerste etage van Keizersgracht 509b, een modern grachtenpand dat als een schreeuw tussen oude, donkere koopmanshuizen stond. De bouwmeester, iemand van naam, had bij het ontwerpen van de gevel een vormtaal gehanteerd die deed vermoeden dat crematoria zijn specialiteit waren: onopgesmukte betonplaten, zware kolommen en veel gewapend glas in brede, blauw geverfde metalen sponningen. Het pand stond te boek als monument en werd, zou ik later ondervinden, regelmatig door architectuurliefhebbers uit binnen- en buitenland gefotografeerd, vaak met mij als figurant, in de rol van ramen lappende thuishulp. Heel interessant, maar om te zeggen: Voilà, mijn droomhuis, zou overdreven zijn.

Ik besteeg de trap en belde aan bij de glazen voordeur. Er gebeurde niets. Geduldig keek ik naar de voorbijgangers op de gracht. Ik belde nog maar eens. Ten slotte kreeg ik respons.

Een mannenstem brulde iets door de intercom en ik riep terug: 'Thuiszorg!' Het slot zoemde, ik duwde uit alle macht tegen de deur met strak aangespannen dranger en werkte me naar binnen. Vanuit de hoge hal – gedempt licht uit industrieel vormgegeven lichtbakken, zwart marmoleum op de vloer – voerde een betonnen wenteltrap naar boven. Ik vond hem niet uitnodigend en nam de lift, waarvan de verlichting defect bleek. Ik drukte op 1. Schokkend en krakend werkte het ding zich omhoog tot het stilviel, even bleef zweven, weer een stukje daalde en met een knal tot stilstand kwam. Ik zag een deur die op een kier stond, gaf er met mijn knokkels een roffel op en stapte de drempel over.

In de voorkamer trof ik mijn nieuwe cliënt: een grote, niet onknappe vent met een wat bol gezicht, weemoedige, lichtblauwe ogen, een waardige bos glad, reigergrijs haar en een korte grijze snor. Hij was gekleed in een donkerblauwe pyjama en een bosgroene kamerjas, had een leesbril op en een paar zwarte sloffen aan zijn voeten. Onder zijn pyjamajasje ontsprong een rubberslang die verbonden was met een blaasvormige zak van doorschijnend plastic. Deze lag op de grond en was gevuld met urinekleurige vloeistof.

Hij stak me de hand toe. 'Ik ben, zoals je ziet, aan het spoelen.' Hij wees naar de verrijdbare metalen stellage die naast hem stond, de spoelmolen, waaraan een tweede zak hing die eveneens via een slang aan hem vastgekoppeld zat. 'Daarom duurt het even voordat ik bij de bel ben. Je voorgangers waren dan al verdwenen, net zoals de dames van de wijkverpleging. Maar jij bent niet weggelopen.' Hij keek verheugd. Het was flink benauwd in het appartement. De eerste indruk was: niet bepaald schoon en rommelig tot en met. Maar niet ongezellig, als je tenminste van rommelig houdt. Ik vroeg wat er gedaan moest worden. Grijspeerde gebaarde om zich heen: 'Alles.' Mijn ogen dwaalden over de chaos. 'Dat gaat niet in één keer lukken, ben ik bang.' 'Begin maar ergens. In de keuken vind je wat je nodig

hebt. Dat is te zeggen, als het goed is.' De betekenis van die laatste toevoeging is me later wel duidelijk geworden. Ik scharrelde een emmer op, een paar lappen en een bodem allesreiniger. Ik evacueerde de smerige gootsteen, bereidde kokendheet sop en vertrok naar de badkamer achterin de ruime flat. Op de vloer lagen hopen vuile was. De wastafel voelde ruw en korrelig aan. Ook het ligbad vertoonde geen sporen van recente reiniging. Vurig als altijd ging ik aan de slag.

Ofschoon Grijspeerde het appartement jaren geleden betrokken had, was de verhuizing nooit goed afgerond. Langs de lege muren en in de vensterbanken stonden dozen met boeken, folders en gebruiksartikelen. Overal lagen papieren, woordenboeken, financiële dagbladen, lijsten met getallen, *Figaro's*, belastingformulieren en -almanakken, groene ziekenhuistissues, papieren handdoeken, foto's en dossierrmappen. Daartussendoor slingerden pincetten, scharen, verbandrollen en andere verpleegattributen, vuil serviesgoed en volle asbakken met sigaarstompen. Op de achtergrond boog een boekenkast door onder een vracht Franse literatuur, onder meer een complete *Pléiade*-reeks en veel studieuze werken over geschiedenis, gebruiken en geloof van het joodse volk. Prominent aanwezig op de bovenste plank was *Het rode boekje* van Mao Tse Tung. Heel andere koek dan de titels die ik doorgaans afstofte, zoals *Weerzien aan de Berezina* en *De beminlijke kunst van het bloemen schikken*. Op het bureau stond een schrijfmachine, bedolven onder angstwekkende massa's papiertroep. En dan die dozen: verspreid over het hele huis stonden de kartonnen dozen van de firma Baxter. Vooral de slaapkamer was een dozen-eldorado. Een langzaam afkalvende en dan weer plotseling aangegroeide stapeling van tientallen van deze dozen, die de zakken met dialysevloeistof bevatten, rees op aan het voeteneinde van het bed. Laat ik er maar geen doekjes om winden: bij mijn aantreden was Keizersgracht 509b een bende. En dat is het gebleven.

Grijspeerdes dagen stonden geheel in het teken van de spoelingen, ook wel wisselingen geheten, die viermaal daags dienden te geschieden. Na hoog opgelopen meningsverschillen met de dames van de wijkverpleging, wier onbedrevenheid had geresulteerd in ernstige infecties, deed hij dat eigenhandig. Het was een gecompliceerde operatie met zakken suikerwater, rubberslangen, koppelingsstukken en zakken uitloop. Als hij de deur niet uit hoefde, nam Grijspeerde niet de moeite zich aan te kleden, maar droeg hij fluwelen pyjama's in diepe tinten, stijlvol versierd met manen, sterren en blokjes. Dat was gemakkelijker om de zakken suikerwater op het gat in zijn buik aan te sluiten dan wanneer hij gekleed was in driedelig kostuum. Het spoelen, dat zo'n drie kwartier in beslag nam, vermoeide hem buitengewoon. Als het proces voltooid was, en hij een paar maal flink met de zak urinekleurige leegloop op de grond had geslagen om vast te stellen of de luchtbelletjes in de rubberslang zich in neerwaartse dan wel opwaartse richting bewogen (in het laatste geval was zijn blaas leeg), vertrok hij weer naar bed.

Zijn levensgenot werd verder vergald door de noodzaak af te vallen. Grijspeerde moest zelfs beknibbelen op het aantal cc's vocht dat hij tot zich nam. Een vingerhoed koffie en twee kopjes waterige thee vormden zijn dagelijks rantsoen. Het luisterde nauw. Dik was hij niet, maar omdat hij nauwelijks bewoog, verbrandde hij vrijwel niets. Met vier wisselingen per dag en het juiste dieet kon hij thuis blijven wonen. Maar als zijn gewicht een fractie zou toenemen, zou hij elke dag in het ziekenhuis moeten worden gedialyseerd en dat was geen pretje. Deze dreiging hing als een zwaard van Damocles boven Keizersgracht 509b.

Menigeen zou onder dergelijke beproevingen permanent een slecht humeur hebben of tot bittere apathie vervallen. Grijspeerde zat anders in elkaar. Zonder zijn lijden – het is een zwaar woord, maar hoe kan ik zijn lot bondiger omschrijven? – te bagatelliseren, klaagde hij zelden. Zeuren deed hij niet. De weten-

schap dat zijn kwalen alleen maar zouden verergeren, onderging hij in dappere berusting. Stellig en bedaard, haast bescheiden en zonder een greintje zelfmedelijden deelde hij me mee dat de specialisten hem nog twee, drie, hooguit vier jaar hadden gegeven. 'Daarom wil ik het de laatste jaren zo aangenaam mogelijk hebben,' zei hij en pakte een nieuwe sigaar. 'U hebt er nog wel zin in?' vroeg ik ongelovig. Hij tuitte de lippen, liet een rookpluim ontsnappen en volgde deze met de ogen. 'Het leven verschaft me nog voldoende plezier,' stelde hij manmoedig.

Grijspeerde was een maoïst die miljonair was geworden met aandelentransacties. Deze merkwaardige combinatie verklaarde enerzijds de grote hoeveelheid anti-kapitalistische lectuur in de woning en anderzijds zijn warme belangstelling voor het wel en wee van Wall Street. Een aanzienlijk deel van zijn vermogen was weer verloren gegaan door het verstrekken van leningen aan niet-solvente kompanen uit de maoïstische beweging, maar hij rookte nog altijd Justus van Maurik Corona nr. 1, joekels van sigaren die elk afzonderlijk in een metalen buisje waren verpakt.

Hoewel ik al snel in de gaten had dat ik, zolang ik mijn verplichtingen stipt nakwam, niets te vrezen had, was ik in het begin toch een beetje bang voor hem. Hij stelde zich weliswaar uiterst wellevend en vormelijk op – zijn gedrag had bij vlagen iets militair –, maar hij liet er geen misverstand over bestaan wie van ons tweeën de baas was. Elke keer dat ik wilde weggaan, vroeg hij wanneer precies ik weer zou keren, ook al lag dat tijdstip contractueel vast en zorgde ik er angstvallig voor, nooit een minuut te laat bij hem aan te bellen. Hij noteerde mijn antwoord in een kleine agenda en gaf me ter afsluiting een ferme handdruk. Pas dan mocht ik gaan.

Onze band verzuchtte toen we ontdekten dat we beiden liefhebbers waren van *Reis naar het einde van de nacht* van Céline. Grijspeerde bezat het meesterwerk in diverse uitvoeringen, met

commentaren en zonder, en gaf te kennen dat het na Mao's *Rode boekje* zijn favoriete boek was. Hij citeerde uit het blote hoofd enkele saillante passages en zei: 'De taal zingt.' Hij begon een verhandeling over begin- en slotzin en allerlei andere aspecten van tekst en auteur. Hij keek ernstig bedroefd toen ik bekende dat ik niet bij machte was het boek in het Frans te lezen. 'Dat is spijtig. Dat kun je je opvoeders aanrekenen. Maar genoeg over literatuur. Wat dacht je van de ramen?' Hij bleef zakelijk.

Bij onze eerste kennismaking had Grijspeerde me verteld dat hij Franse juridische correspondentie vertaalde. Maar terwijl ik de vanuit het oogpunt van een hulp bijzonder onhandig geconstrueerde glaswand en balkondeuren lapte, preciseerde hij dat het vertalen slechts een bijverdienste was geweest, die stil was komen te liggen toen zijn ziekte hem elke vorm van beroepsmatige arbeid verbood. Voorheen, in de jaren vijftig en zestig, was hij op tal van lycea door het hele land leraar Frans geweest. Hoog oplopende conflicten met schoolhoofden, collega's, ouders en onderwijsinspecteurs hadden steeds weer tot ontslag geleid. Grijspeerde zwoer bij het talenpracticum, een methode met een bandrecorder. Deze aanpak bleek controversieel te zijn en had telkens aanleiding gegeven tot flagrante meningsverschillen. De beleidsbepalers verlangden dat hij de leerlingen gewoon woordjes en het een en ander over zinsbouw leerde, zoals sinds mensenheugenis het gebruik was, maar daarvoor waren de leerlingen zijns inziens te achterlijk, en de 'thema's' die in die jaren gangbaar waren, beoordeelde hij als 'volstrekt zinloos'. 'Ja, ik heb veel problemen gehad met het talenpracticum,' verzuchtte hij en haalde herinneringen op aan het lyceum van Schipluiden. De directeur, 'een hondse kerel die het bestond zijn ondergeschikten zonder te groeten op de gang voorbij te lopen,' had op een dag Grijspeerde op de schouder getikt en gezegd: 'Het is mij ter ore gekomen dat u andere methoden hanteert dan de gebruikelijke. Dat talenpracticum van u deugt niet. Schipluiden wil thema's. Begrepen?' Zijn reactie, iets in de

trant van: 'Ik heb er begrip voor,' was niet in goede aarde gevallen en de directeur had hem toegeschreeuwd: 'U doet dit niet omdat u er begrip voor heeft, maar omdat uw superieur het u gelast!' Deze en dergelijke ervaringen hadden zijn politieke standpunten gevormd. 'Tsja,' zei hij gelaten, met een uitdrukking op het gezicht alsof hij het niet kon helpen, 'zo wordt een mens communist.' Nadat hij voor de zoveelste maal per direct was heengezonden, ditmaal van een school in Middelharnis, na erin te hebben volhard zijn automobiel te parkeren op de plek die voor de rector was gereserveerd, was Grijspeerde een jaar of twintig geleden in de hoofdstad als archivaris in dienst getreden bij een van die overheidsinstellingen waarvan niemand het werkelijke nut weet. Ook deze periode werd getekend door niet-aflatende spanningen met de leiding, totdat hij tevergeefs gesolliciteerd had naar de functie van directeur. Dat was weer uitgelopen op een rechtszaak die hij had verloren. Nog altijd was hij verwickeld in beroepen tegen de rechterlijke uitspraak. Op tafels en in Baxter-dozen rondom zijn stoel lagen tientallen dossiers opgehoopt.

Bij de wanorde voegde zich de ergernis over een storende interventie van buitenaf. Ik heb het over buurvrouw Van Meurs. In de wereld van Thuiszorg bestaat er geen irritanter verschijnsel dan de buurvrouw. 'Zij van hiernaast,' 'Truus jeeetwel,' 'Dat vuile secreet,' 'Leentjebuurtje,' 'Buuf,' 'Het vrouwtje op één hoog,' 'Tante Bep,' 'Zij die alles ziet,' 'Die vrouw' of simpelweg 'Zij,' eventueel op fluisterton uitgesproken (de muren hebben oren), zijn diverse benamingen voor de bedillerige buurvrouw. Als hulp kun je ze niet ontwijken, je krijgt ze cadeau bij je cliënt. Ze deinzen er niet voor terug onaangekondigd woningen te enteren om schoonmaakadviezen te geven en zich overal mee te bemoeien. Ze wringen zich tussen de zorgvrager en de hulpverlener en werpen zich ongevraagd op als spreekbuis en pleitbezorgster van de weerloze cliënt. Wat ooit aanving als

vriendelijke burendienst, verwordt tot een ippon-houdgreep en soms zit er voor de cliënt niets anders op dan de vlucht naar het verpleegtehuis. Buurmänner zijn stukken beter te pruimen: zo gauw ze een hulp zien, maken ze zich uit de voeten, althans, dat is mijn ervaring. Van Meurs, een kleine, druk gesticulerende vrouw met hongerige ogen en sluik zwart haar, rende te pas en te onpas de woning binnen, zonder kloppen of bellen. Ze at de koektrommel leeg, rookte nerveus en onophoudelijk en hield geen seconde haar tetter. Stromen onnavolgbaar gekwebbel ontsnapten aan haar kleine mond als een stoet piepende vleermuizen uit een grotje. Ze koeioneerde Grijspeerde openlijk. Achter zijn rug trok ze scheve bekken naar mij om aan te geven dat hij niet voor de volle honderd procent bij zijn verstand was. Ik keek naar de vloer en bad dat ze snel wegging. Ze bejegende me kameraadschappelijk, als was ik de huisvriend, maar dat was slechts schijn. In mijn afwezigheid maakte ze mij weer zwart. Grijspeerde trok zich er gelukkig niets van aan. Waar het deze kunsthistorica om ging, was wel duidelijk, het ging haar om het materiële gewin dat uit de nood van haar buurman te peuren viel. Thuiszorg, en dus ook ik, vormde daarbij een hindernis. Van Meurs had zich diep in zijn financiële leven weten te werken en had onder meer de beschikking over Grijspeerdes auto, die geparkeerd stond op een invalidenplaats aan het water. Bij zijn terugkeer uit het ziekenhuis had ze hem een nota van 2400 gulden voor bewezen diensten gepresenteerd en hem voorgerekend dat hij dit bedrag aan Thuiszorg-kosten had uitgespaard. Grijspeerde had betaald.

Ik haalde een doek over de Franse woordenboeken en encyclopedieën, die, bedekt met een dikke laag stof, een grote tafel vulden, toen ik haar naaldhakgetrappel hoorde. De deur vloog open. 'Goedemiddag Henk. Heb je al gespoeld? Heb je je gewogen? Heb je het gewicht genoteerd? Goedemiddag Bonne. Alles goed? Wat een regen niet? Ik dacht, ik kom even kijken hoe het gaat. Heb je de dweil gevonden? Wil je eraan denken in de keu-

kenkastjes te kijken? Ik zag gisteravond een knoflookschilletje liggen. Henk, heb je een pen? Geef eens een pen. Dan schrijf ik het op.' Vervolgens begonnen Grijspeerde en Van Meurs te bakkeleien over het invullen van het logboek. Ik vulde een emmer met sop en droeg deze naar de badkamer. Terwijl ik de korst zeep, vet, lichaamsvuil en haar van de binnenzijde van het ligbad schuurde, hoorde ik het geschreeuw uit de voorkamer: 'Hou je kop!' 'Henk, toe nou.' 'Nee! Niks Henk toe nou. Ik weeg me als jij weg bent!'

Over het schoonmaken van ligbaden is veel te zeggen en om me af te sluiten voor het gekrakeel in de voorkamer, dacht ik daar eens goed over na. De procedure is op zich eenvoudig. Even sproeien met de douche, schuurmiddel ejaculeren, schrobben, de tegels boenen, de kranen, de zeepbakken, de handdoekrekken, het putje – die poort naar de onderwereld – uitborstelen, witte aanslag van de stop afpoetsen, opnieuw goed spoelen met de douche, haren als ongrijpbare lintwormen naar de afvoer opdrijven, en dan de kuip drogen en nadrogen. Tot slot volgt het in een kring op de rand neerzetten van badeenden, kleurige shampooflessen, walvisspunzen en nagelborstels. Dat maakt zo'n steriel, wit bad net iets fleuriger. En bij dit alles: verstand op nul houden. Maar daarmee is het onderwerp nog niet uitgeput. Wat is bijvoorbeeld de meest comfortabele houding om het ligbad schoon te maken? Er zijn verschillende mogelijkheden. 1: Wijdbeens staan, één arm gesteund op de rand, en diep neerbuigen. 2: Knielen op de vloer, voor de rand, en daar overheen reiken. 3: Op de rand zitten en schrijlings neerbuigen. 4: Op de rand zitten met de benen binnenboord en voorover en opzij reiken. 5: Hurken in het bad. 6: Knielen op de rand bij het hoofd- of voeteneind en vooroverbuigen. 7: Op de zij op de lange rand liggen. En ten slotte 8: Als gekruisigd boven de kuip, de voetpunten op de hoeken, gesteund op één elleboog, en neerwaarts reiken. Deze laatste positie is het vermoeiendst,

maar ook op elk van de andere houdingen is een en ander af te dingen. Het ligbad zou eigenlijk zwemmend moeten worden gereinigd, ergonomisch gezien.

Terwijl ik me op de rand van het bad nog steeds bezon op alternatieve houdingen, werd ik opgeschrikt door de falsetto van de buurvrouw. Ze stond in de deuropening. 'Denk je aan de slaapkamerramen?' 'Mevrouw Van Meurs, mag ik u eraan herinneren dat meneer Grijspeerde mijn cliënt is, en niet u? Vanzelfsprekend denk ik aan de slaapkamerramen, maar ik ben nu bezig met het ligbad.' De bemoeial grijnsde: 'Ik zal je verder niet ophouden,' en dribbelde terug naar de voorkamer. 'Henk, vergeet die jongen niet te vragen de slaapkamerramen en de gordijnen te doen,' hoorde ik. Grijspeerde mompelde iets van 'Jajaja.'

Na de badkamer verzamelde ik twee dagen rondslingerend afval in een vuilniszak en richtte me op de afwas. Als Van Meurs, tegen betaling uiteraard, voor haar buurman gekookt had, smet ze na de ruzie waar het etentje gewoonlijk op uitliep, de vuile borden en pannen in de gootsteen en verdween ze naar haar eigen huis. Afwassen was eigenlijk niet mijn taak, maar vanwege de problemen met zijn benen en zijn vermoeidheid, kon Grijspeerde ook dat niet. Ik begon me steeds meer te haasten om binnen de tijd te blijven. In subtiële terzijdes liet ik doorschemeren hoe ik over de buurvrouw dacht. Grijspeerde gaf te kennen mijn mening te delen. In deze, vertelde hij met graagte, stonden we op één lijn met Van Meurs' ex, een hartchirurg die dertig jaar geleden op een nacht naakt het huis was uitgerend en alles achter zich had gelaten om haar nooit weer te hoeven zien. Hij lachte smakelijk.

Van alle mensen die ik heb gekend, was Grijspeerde waarschijnlijk degeen met de breedste algemene ontwikkeling. Hij wist ontzettend veel over geschiedenis, kunst, Frankrijk, literatuur en staatsinrichting, en ook op de terreinen judaïca, wijn, Zeeland (zijn geboortegrond), taal en uiteraard het maoïsme leek

hij onverslaanbaar. Soms liet hij zijn eruditie de vrije teugel en weidde hij bijvoorbeeld gedetailleerd uit over de jurisprudentie ten aanzien van de naamgeving van wijnstreken in het Frankrijk van de negentiende eeuw of de herkomst van een half afgesneden voorstelling van een wiskundige figuur die men had aangetroffen op de achterzijde van de etsplaat van Rembrandts beroemde *Terugkeer van de verloren zoon*. Bij het vertellen van anekdotes, vaak over katholieke ambtsdragers, bleek zijn scherp, sarcastisch gevoel voor humor. Maar zodra het maoïsme ter sprake kwam, was hij weer ernstig. De wereldrevolutie die hij en de zijnen hadden gepropageerd, en waarbij hij claimde staatsgevaarlijke activiteiten te hebben ontplooid, was weliswaar gesmoord in onderlinge twisten, maar het bleef een hoog ideaal. Hij zwaaide strijdlustig met zijn arm en verhief zijn stem: 'Ik liep niet achteraan, ik liep voorop!' Een andere beweging waar hij zich diepgaand mee bezighield, was de joodse zaak. Hij adreerde het volk van Israël, had er verscheidene bedevaarten naar toe gemaakt en had zich ook, hetgeen hij de normaalste zaak van de wereld vond, de kennis van het Hebreeuws eigen gemaakt.

Op een middag viel mijn stofdoek op een boek over de Dreyfus-affaire. Grijspeerde wreef ondertussen met een pijnlijke grimas over zijn gelige kuiten (hij had zijn pyjamabroek tot boven de knieën opgestroopt) en kreunde als een gewond dier, een onprettig gehoor. Het deerniswekkende gejammer dat de voorkamer vulde, raakte me meer dan Grijspeerde zich wellicht realiseerde. Maar ik wist inmiddels dat wanneer ik Grijspeerde iets vroeg, hij zijn andere stem zou laten klinken. Hij had er namelijk twee, die volkomen los van elkaar leken te staan: een lijdende privéstem die geen antwoord verwachtte, en een wereldse waarbij hij zich enigszins plechtstatig bediende van het verzorgde Nederlands van een gestudeerd man. Zijn pijnen leken dan geheel vergeten. Om aan zijn geweeklaag te ontsnappen (en ook wel om iets te leren) vroeg ik: 'Wat was er toch aan de hand met die Dreyfus?' Hij sabbelde aan een dode sigaar, legde

hem weg in een asbak, zijn ogen vertroebelden en zijn stem begon te slepen: 'Wel, je begrijpt, hoogverraad, dat is niet mis. Dreyfus werd verbannen naar Duivelseiland. Misschien heb je ervan gehoord. Dat Duivelseiland was iets verschrikkelijks. Hij zat alleen in een hutje en kreeg niemand te spreken. Af en toe wierp een bruto van een cipier hem wat rauwe groente toe en dan moest hij zelf maar verder zien.' Geëmotioneerd verhaalde Grijspeerde van de rechtszaken die Dreyfus' familie had aangespanssen, en het na veel vijven en zessen verworven eerherstel voor de onheus bejegende officier. 'Dat eerherstel moest, zo zijn die Fransen dan ook wel weer, aan alle soldaten in het hele land worden voorgelezen, maar' (Grijspeerdes gezicht kleurde donker) 'één soldaat herinnerde zich later hoe, nadat de sergeant-majoor die Dreyfus eerder publiekelijk had vernederd, het bericht aan zijn regiment had voorgelezen, gebulderd had: En toch is het een verrader!' Tranen verstikten zijn stem. Het was alsof het onrecht hem persoonlijk was aangedaan, alsof hij zelf naar Duivelseiland verbannen was geweest.

Behalve Van Meurs kon ik op Keizersgracht 509b ook Bertus verwachten, een luidruchtige kompaan uit de maoïstische beweging. Grijspeerde had de vader van Bertus, een oude collega, op diens sterfbed beloofd een oogje op de geboren raddraaier te houden. Bertus had gevaren, Bertus had geschiedenis gestudeerd, Bertus had les gegeven aan de universiteit, Bertus schreef een boek en Bertus raakte regelmatig betrokken bij vechtpartijen en akkefietjes met de politie. Pleisters en blauwe ogen dienden als bewijs. Als deze vent, een ouder studententype met veel gezichtshaar, een bril die duidde op intelligentie en onleesbare tatoeages op zijn onderarmen, op de bank zat, pochte hij over de sterke staaltjes die hij als ronselaar voor de wereldrevolutie had uitgehaald. Hij trok aan de sigaar die hij zonder te vragen uit de kist had genomen en gnuifde bij de herinneringen aan de goede oude tijd. Grijspeerde blies gegeneerd zijn rookwolken

uit. Zijn beschermeling zoop alle bier en sterke drank op en vrat de koelkast leeg, indachtig de solidariteit. Bertus maakte ook veel rotzooi. Vaak had hij op straat gevonden buitenboordmotoren of auto-onderdelen bij zich die hij niet zelden achterliet. Hoewel duidelijk een agressieve nietsnut, voelde hij zich ver boven mij verheven. Hij veinsde me niet te kennen, wilde zich niet met me associëren en interesseerde zich niet voor de werkzaamheden die ik trachtte uit te voeren. Als hij zijn bier ophad, verfrommelde hij het blikje en zette het op de grond. De vuilniszak die naast Grijspeerdes stoel stond, had hij niet gezien. Dan veerde hij op zijn benen, sloeg Grijspeerde op de schouder, stopte nog twee sigaren in zijn borstzak en riep: 'Zo, generalissimo, ik stap weer eens op. Ongezellig, maar de plicht roept. Zaken, weet je... Trouwens, zeg tegen je hulp dat je bier op is.' Zonder mijn stofzuigende gestalte te groeten, verliet hij het ongelukshuis. De klassestrijd had nog een lange weg te gaan.

Bij Grijspeerde diende ik ervoor te waken in de verfoeilijke gewoonte te vervallen om 'we' te zeggen als het eigenlijk 'u' moest zijn: 'Meneer, we hebben geen allesreiniger meer,' in plaats van 'Meneer, u hebt geen allesreiniger meer.' Het was een veeg teken dat ik mezelf er een paar maal op betrapte. Ik vereenzelvigde me te veel met deze cliënt en liet me ten koste van mijn onafhankelijkheid meezuigen in wat in feite een bodemloze put was, een zwart gat. Juist in het geval van een zogeheten *moeilijke cliëntsituatie* is het zaak dat de betrokken hulp kan rekenen op steun van zijn cheffin. Maar wat ik Ganzema ook rapporteerde, het leek haar niets te kunnen schelen. Ze deed wat lacherig, gilde: 'Ik zal er een aantekening van maken in het dossier' en sloot het werkoverleg af. Haar opstelling had op mij het effect dat ik nog sterker toetrok naar de zorgvragers met wie ik enigszins overweg kon. Zo ging het in het Centrum met veel hulpen, merkte ik.

De band tussen Grijspeerde en mij verdiepte zich verder na

mijn eerste schilderijtentoonstelling. Na jaren van gepruts had ik een serie kleine werken bijeen weten te brengen die gekeurd en goed genoeg waren bevonden. Ik had zelf de uitnodigingen gemaakt en overhandigde er ook een aan Grijspeerde. Hij had het blad geïnteresseerd bekeken, er onmiddellijk een spelfout uitgehaald en het daarna weggelegd op een stapel. Gezien zijn conditie en zijn stramme knieën had ik niet verwacht dat hij de tentoonstelling ook werkelijk zou bezoeken. Maar hij deed het, op de laatste dag van mijn wegens wekenlang aanhoudende plasregens schaars bezochte debuut. Op de een of andere manier was hij erin geslaagd om tussen twee spoelingen door van de Keizersgracht naar Van Dok Restauraties in het Spiegelkwartier te schuifelen. Vervolgens had hij maar liefst anderhalf uur in de galerie vertoefd. Van Dok heeft me naderhand verslag uitgebracht. Even voor sluitingstijd had Grijspeerde, gekleed in een lange, lichtgrijze regenjas, de ruimte betreden. De restaurateur had hem een stoel aangeboden en die steeds een stukje gedraaid, zodat Grijspeerde zonder zich te vermoeien alles goed kon zien. Zonder veel te zeggen had hij rondgekeken. Mijn werk scheen hem diep geraakt te hebben. Ten slotte had hij de prijslijst gevraagd en te kennen gegeven dat hij een tekening met houtskool op een olieverfondergrond, voorstellend een wandelend vrouwspersoon, wilde kopen. Toen Van Dok hem bij het bezegelen van de onverwachte transactie gevraagd had: 'Meneer, als ik vragen mag, waarom koopt u, die zo slecht ter been bent, nu juist een werk met de titel *Lopen*?' had Grijspeerde op een toon die Mozes niet zou hebben misstaan, geantwoord: 'Dit ding gaat mij helpen bij mijn herstel.' *Lopen* was tot stand gekomen na een woedebui. In eerste instantie vond ik het zelf een berelelijk ding, maar later was ik eraan gewend geraakt en toen ik het met veel moeite voor mijn cliënt had opgehangen (de muren waren van beton, de boormachine was naar Van Meurs verdwenen), was ik behoorlijk trots, en zelfs enigszins aangedaan. Het was voor mij moeilijk te bevatten dat mijn veelal in de late avond tot stand

gekomen, hoogstpersoonlijke uitingen in verf en houtskool ook voor een ander iets konden betekenen. Maar bij Grijspeerde was dat blijkbaar het geval. 'Eh...' stamelde ik, 'dit betekent veel voor me. Ik wil zeggen dat ik het... erg waardeer dat u...' Grijspeerde glimlachte. 'Je bent een fijne vent, maar laten we niet sentimenteel worden.' 'Nee meneer.' 'Het bad.' 'Ja meneer.' Voortaan stofte ik tweemaal in de week mijn eigen kunstwerk af, een primeur. Van Meurs zag de ontwikkelingen met lede ogen aan. Hoewel ze als kunsthistorica zelf in commissies zat die het werk van jonge kunstenaars beoordeelden en prijzen uitloofden, heeft ze nooit een woord aan *Lopen* vuilgemaakt.

Nu we elkaar op een dieper niveau hadden leren kennen, achtte Grijspeerde de tijd gekomen om me Frans te leren. 'Daar heb je je hele leven plezier van,' motiveerde hij het initiatief. Hij was een streng docent.

'Longtemps,' zei Grijspeerde.

'Longtemps,' zei ik hem na.

'Nee, nasaler: long-temps.'

'Longtemps.'

'Je me suis couché.'

'Je me suis couché.'

'Niet *me*, maar *mm*.'

'Je mm suis...'

'Ja zo. De bonne heure.'

Ik leerde ijverig woordjes uit mijn hoofd (*lointain* – 'verte, verschiet' was mijn favoriet, van dat woord kreeg ik nooit genoeg) en boekte gestaag vooruitgang. Grijspeerde complimenteerde me een keer dat ik het beter deed dan zijn leerlingen vroeger. Mij kon hij tenminste verstaan. Meestal echter corrigeerde hij me op dominante toon.

'Niet rappeleej maar rapplé.'

'Rappeleej.'

'Dat is iets beter. Maar die j moet eraf! Die gaan we eruit slaan! Nog eens: rapplé.'

'Rappelee.'

'Dat luistert heel nauw zie je, anders gaan ze je nabauwen.' Terwijl ik zijn stem echode, stofte ik de inboedel af. We besloten de buurvrouw erbuiten te houden.

En we lazen Proust. Terwijl buiten grijze stromen regen neervielen, vlogen binnen de middagen voorbij, allebei met deel I van *A la recherche du temps perdu* in de hand. Meer nog dan Céline, die volgens Grijspeerde na *Reis naar het einde van de nacht* als schrijver was ingezakt, was Proust zijn lievelingsschrijver. Hij kende grote delen van diens werk uit het hoofd. Zijn zware stem, de ernst waarmee hij sprak en mijn uitspraak verbeterde, de manier waarop hij met toegeknepen ogen en gefronste wenkbrauwen door zijn leesbril naar de in leer gebonden en met gravures verluchte editie op zijn schoot tuurde en elke voetnoot achterin opzocht om duistere passages toe te lichten, droegen bij aan de sacrale sfeer die om de lessen hing. We volgden natuurlijk het stramien van het talenpracticum. Hij las een woord of zinsdeel voor dat ik hem vervolgens moest nazeggen. Elke avond na het eten oefende ik hardop Franse woordjes, met sterke nadruk op de nasalen. Ik had nu dus huiswerk. Ook bereidde ik, met het woordenboek erbij, de volgende alinea voor met de draderige, moeilijk te ontwarren zinnen van Proust, die ik in mijn hart een beetje een zeurpiet vond. Zijn herinneringen interesseerden me maar matig. Ik gaf de voorkeur aan mijn eigen herinneringen, aan het geluk dat ik had gekend maar had verknald, aan dagen doorgebracht in de natuur, aan zee, in bossen, in wouden zelfs. Grijspeerde en ik waren het erover eens dat de Franse lessen ook voor hem een duidelijk nut hadden. Het onderwijzen ontspande hem en leidde hem af van zijn pijnen. En het hield hem scherp. Het gaf hem bovendien het idee dat hij ondanks zijn nijpende gezondheid een persoon was die een ander iets te bieden had. Achteraf gezien was het een gelukkige tijd.

Hoewel mijn schilderijtentoonstelling bij Van Dok niet de publiekstrekker was geworden waarop ik tijdens het verschonen van Grijspeerdes bed weleens stiekem had gehoopt, was er toch een aantal werken verkocht. Eindelijk had mijn kunst iets opgeleverd. Ik besloot het geld te verpatsen in Oezbekistan en reisde naar wat me de mooiste plek op aarde leek: Samarkand. Vier weken lang bevond ik me tussen bergen, woestijnen, arenen, paarden en verroeste kosmonautenbeelden, en belandde ten slotte in Kirgizië. In de Flash Pizza van Froenze raakte ik onder de bekoring van de serveerster. Ze heette Gordana en schreef haar naam en adres op een groezelig stukje ruitjespapier. Daarna hadden we elkaar een hand gegeven, meer was er niet gebeurd. De Froenzische sprak geen woord over de grens en ik kende geen Russisch, dus wilde ik met haar in contact blijven dan zou ik bij terugkomst een vertaler moeten zien te vinden. In gedachten had ik al een brief aan mijn nieuwe vlam gecomponeerd:

Lieve Gordana!

Ik wil je laten weten dat je tijdens onze korte, maar zeer prettige kennismaking erg veel indruk op me hebt gemaakt. Sinds ik je heb gezien kan ik aan niemand anders denken en verlang ik terug naar Kirgizië. Ik zou graag wat meer van je willen weten. Hoe oud ben je? Heb je een vriend? Waar hou je van? Bevalt je werk je? Ben je gelukkig? Enzovoort. Zoals je weet is mijn naam Bonne. Ik ben vierendertig jaar en ik schilder. Ik woon in Amsterdam, de hoofdstad van Nederland. Het is een moderne, waterrijke stad, hoewel Froenze uiteraard veel mooier is. Het ontbreekt Amsterdam niet aan plekken waar je pizza's en hamburgers kunt eten, maar voorzover ik weet is er geen Flash Pizza. Ik ben geen rijk man maar ik verdien mijn eigen geld. Ik ben een eerlijk en trouw persoon en heb vele interesses. Gordana, ik weet dat het belachelijk en onmogelijk is, en mijn vrienden zeggen me dat ik een ezel ben, maar ik kan je

niet vergeten. Ik smeed je, als je er zin in hebt, beantwoord mijn brief. Het maakt niet uit of je in het Russisch, Kirgizisch, Engels of Chinees schrijft: ik zal een vertaler vinden. Nu zeg ik je vaarwel en wens je, of ik nu wel of niet van je zal horen, succes en het allerbeste in je leven, en bedank je voor je stralende glimlach en vrolijke geschater,

Bonne

PS: Ik wou dat ik vanavond een hamburger kon halen in Flash Pizza.

Met gepaste tegenzin beklom ik weer de trap naar Keizersgracht 509b. Lointain, schoot het door me heen. Ik trof de woning aan zoals ik haar had leren kennen. Grijspeerde begroette me joviaal en kwam meteen ter zake. 'Ik heb een ongelukje gehad met een zak leegloop.' Hij wees naar een donkere vlek in de harige tapijttegels rondom de spoelmolen. 'Ik heb hem lek geslagen. Het is geen pis hoor, het is gewoon suikerwater vermengd met de afvalstoffen van het lichaam.' 'Ik pak meteen de dwiel,' zei ik en wierp mijn jasje over een stoel. Terwijl ik met een oude lap de vuilgrijze, natte haren van de vloertegels nog natter maakte en symbolisch schrobde (ik had toch maar een paar rubber handschoenen aangetrokken), bracht ik mijn dringende behoefte aan een vertaler Russisch ter sprake. Grijspeerde begreep mijn idiotie en nam die serieus. In een ver verleden had hij zelf een paar maanden een Thaise te logeren gehad, die naderhand op zijn kosten was doorgereisd naar de Verenigde Staten. Hij wees naar buiten, waar gestage regenval het zicht op de overkant van de gracht vergruisde, als sneeuw op een tv-scherm: 'Het klimaat!' Terwijl ik de resten bouillabaisse uit de soepkommen krabde, haalde hij herinneringen op aan zijn kortstondige geluk. Nadat ik de ontstellende ravage in het huis iets had teruggedrongen en ik me aan het volgestorte aanrecht wilde zetten, riep hij me bij zich en overhandigde hij me een vel papier waarop hij geschreven had:

*Waarde collega,
Gelieve toonder dezès schrijven, de heer B. Hulzebus, te helpen
bij zijn problemen met de Russische taal.
Hoogachtend,
Uw kameraad,
H. Grijspeerde*

Grijspeerdes brief voerde me langs verschillende adressen die hij me had opgegeven. Uiteindelijk kwam ik bij een oudere Poolse dame terecht die conversatielessen Russisch gaf. Tegen een tarief van veertig cent per woord was ze wel genegen de brief te vertalen. Ze keek mijn tekst snel over en berekende de kosten op honderd piek. Ik had het er graag voor over. Bij het afscheid riep ze me, met mijn snip al in haar handtas, in gebroken Nederlands vrolijk na: 'Droom lekker!'

Grijspeerde placht te baden in het bijzijn van de buurvrouw, veiligheidshalve. Hij vreesde dat hij in bad overmand zou worden door vermoeidheid, buiten westen zou raken en zou verdrinken. Het was de bedoeling dat Van Meurs in de gang naast de badkamerdeur ging zitten om te luisteren. Door het maken van zang- en plasgeluiden liet hij blijken dat hij nog in leven was. Als het een paar minuten stil bleef, moest ze iets naar hem roepen, dat waren de instructies. Maar Van Meurs vatte haar taak nogal licht op. Eerst had ze het gepresteerd om naar de televisie te gaan kijken in plaats van te waken, later was ze zelfs op kousenvoeten de woning uitgeglipt. Grijspeerde sprak onverbloemd van een verkapte poging tot moord. Nu Van Meurs zo onbetrouwbaar was gebleken, was hij ten einde raad en durfde hij zich niet meer te wassen. Daarom wilde hij douchebeurten ontvangen van het zorgteam. Hij vroeg me of ik het wilde aankarten bij Ganzema. Het was de tijd van het marktgerichte denken. De managers hadden op de thuishulpen ingesproken: Kijk om je heen wat de mensen nodig hebben en

brief het door, dan ontwerpen wij hulp op maat. 'Natuurlijk,' antwoordde ik dus, 'ik zal het op het eerstvolgende werkoverleg ter sprake brengen.' Tijdens de rondvraag aan het slot van weer een vergadering, gewijd aan komende reorganisaties en Ganzema's schimmelinfectie – de aandoening, deelde ze mee, had zich vanuit het darmkanaal tot in de schaamstreek verspreid –, bracht ik de wens van Grijspeerde ter sprake. 'Hij ondervindt zware hinder van zijn benen en heeft erg veel moeite in en uit het bad te klimmen.' Nadat ze een tijdje had nagedacht met een moeilijk te duiden glimlach op de lippen en een paar keer peinzend 'Jhaa jhaa' had gezucht, antwoordde ze: 'Weet je Bonne, wij kunnen de mensen wel aanbieden om ze te douchen, maar niet om ze in bad te stoppen. We hebben het daar in het verleden al eerder over gehad met deze cliënt. Er is wel een douche, maar die zit boven het ligbad. Meneer kan daar niet staan, dat is onverantwoord. Het bad vol laten lopen kost veel te veel tijd. Daar kunnen wij niet aan beginnen. Zeg maar tegen hem dat wij hem pas kunnen douchen als hij zijn badkamer aan laat passen. Dat bad moet eruit als meneer gewassen wil worden.' 'Zijn er geen tussenoplossingen te verzinnen?' 'Heeft iemand anders nog wat?' Ganzema keek autoritair de kring van verveelde hulpen rond. De meesten hadden hun jas al aan. 'Goed, dan sluit ik nu de vergadering. Tot over vier weken.' Ze griste haar mappen en mapjes van tafel en stierde het lokaal uit.

Ontwaakt, verworpenen der aarde, ontwaakt, verdoemden in hongers sfeer! Grijspeerdes stem dreunde door de badkamer. Zijn gezang ging gepaard met geplas en getrappel, af en toe klopte hij met een shampooefles op de rand van het bad. De deur stond op een kier. Ik zat op de grond tegen de muur in de gang, met een Franse woordenlijst op schoot. *Châleur* – 'hittigheid', *tourbillonner* – 'dwarrelen, ronddraaien', *ténèbres* – 'duisternis, onwetendheid', *fidèle* – 'trouw'.

Nadat ik hem had verteld over Ganzema's afwijzing, had Grijs-

peerde me behoedzaam benaderd met het ongebruikelijke verzoek of ik hem niet wilde bijstaan bij het baden. 'Ik realiseer me terdege dat je niet bevoegd bent tot het wassen van cliënten (als het om hiërarchische systemen ging, had Grijspeerde een feilloos inzicht), maar je hoeft me met geen vinger aan te raken. Het enige wat je hoeft te doen is luisteren of ik nog leef.'

*Tot het merg wordt d'arme uitgezogen
en zijn recht is een ijdel woord.*

Hij leefde nog.

In weerwil van de regels had Grijspeerde me bovendien een huissleutel gegeven. Het telkens opstaan om de deur te openen putte hem te veel uit. We hadden gezamenlijk dit tweede schemergebied betreden omdat, als we de officiële weg hadden bewandeld, ik gedwongen zou zijn geweest elke keer in de tijd van de cliënt op en neer naar het kantoor op de Zwanenburgwal te fietsen om eerst de sleutel af te halen en vervolgens weer in te leveren bij het zorgteam. Meestal was de kamer van het zorgteam op wat rookwolken en plastic koffiebekers na echter leeg, en als er wel iemand zat, had die geen idee waar de sleutel van de sleutelkast lag.

Regelmatig was Grijspeerde onder zeil als ik arriveerde. Hij sliep met een zuurstofkap over zijn neus en mond, die middels een slang verbonden was met een luchtfiltermachine. Het was onder meer mijn taak het filter te controleren en, indien nodig, te vervangen. Waar dat apparaat feitelijk goed voor was is me nooit helemaal duidelijk geworden, en ik geloof dat niemand het echt wist. Het effect was iets dat dicht in de buurt van een coma kwam. Terwijl Grijspeerde snurkend voor pampus lag of in zijn slaap flarden van de *Internationale* zong, scharrelde ik alleen rond in het broeierige luxe-appartement. Niet alleen vielen het huishouden, de hal beneden en de wenteltrap, de dozen en het filter van de zuurstofmachine onder mijn verantwoordelijkheid, ik werd er ook op uitgestuurd om diverse boodschappen te doen, zoals tassen vol sigaren (bij aankoop met een tegen-

waarde van tweehonderd gulden of meer, gaf de handelaar een wegwerpaansteker cadeau), een *Figaro* bij de boekwinkel of lekkere hapjes bij slager, traiteur of banketbakker. Voortdurend rende ik de wenteltrap af, sprong op Carlos en galoppeerde er vandoor, om tien minuten later weer hijgend voor Grijspeerdes neus te staan. Van thuishulp was ik zijn schildknaap geworden.

In deze fase leefde Grijspeerde op door zichzelf EPO-injecties toe te dienen. De doping had een zeer krachtig effect: hij begon zich weer aan te kleden in stijlvolle driedelige kostuums teneinde zijn oude collega's te plagen met persoonlijke bezoeken. Ondersteund door een kruk waagde hij zich door de binnenstad. Ook was hij weer volop in de weer met de rechtszaak die hij tien of meer jaar eerder tegen zijn werkgever had aangespannen. De kamer lag bedolven onder dossiermappen en hij pleegde tal van woedende telefoontjes. Als hij zich tussen de uitbarstingen door een moment ontspande, glimlachte hij voldaan: 'De generaal doet weer mee!'

Ik ontdeed me van mijn natgerengende leren jackje, gooide enkele volgeladen asbakken leeg, haalde de stofzuiger door de bende en verrichtte snel diverse andere noodzakelijke klusjes, teneinde tijd uit te sparen voor de Franse les. Maar het kwam er niet van. Juist toen we met een kopje thee tegenover elkaar zaten, elk met een Proust op schoot, Grijspeerde zijn dundruk-editie, ik de pocket die ik tweedehands had opgescharreld, hoorden we gemorrel aan de deur, kort daarop gevolgd door de radde stem van de buurvrouw. We keken elkaar schielijk aan en sloegen de boeken dicht, als kinderen die onverwacht geïnspecteerd worden door hun moeder. 'Goedemiddag Henk. Dag Bonne. Alles goed? Lekker aan de thee? Wat een weer niet? Zeg, ik heb nieuwe stofzuigerzakken gehaald. Zijn er nog koekjes?' Van Meurs greep een trommel tussen de papieren op de tafel en begon Utrechtse spritsstukjes in haar mond te stoppen. Terwijl ze konijnachtig kauwde, bracht ze het onderwerp op zichzelf, haar vader wiens

been was afgeschoten tijdens de Slag om Arnhem, haar kinderen die uit skiën waren geweest met bijna-leden van het koninklijk huis, de bruiloftsjurk van haar dochter – het was net een repeteergeweer. Grijspeerde staaarde voorovergebogen naar een punt op de vloer, de ellebogen op de knieën en op de lippen een onbestemde, vage glimlach die, wist ik, ieder moment kon omslaan in een uitdrukking van uiterste woede. Waarom duldde hij deze vrouw in zijn huis? Toen Van Meurs eindelijk haar hielen had gelicht, vroeg ik het hem. Hij lachte bitter en antwoordde: 'Beter slecht gezelschap dan geen gezelschap.'

Ik had het bad vol laten lopen. Ik kende precies de ideale temperatuur. Door met mijn elleboog te voelen, zoals Grijspeerde me had geleerd, controleerde ik deze totdat ik de kranen dicht kon draaien. Ik trok me terug. Even later klonk uit de badkamer een hol: 'Aauw, auw, aaaauw!' gevolgd door de rustige stem die zei: 'Ja, het is gelukt. Ik zit erin.' 'Is het water niet te koud?' vroeg ik voor de zekerheid. 'Nee, het is lekker, heerlijk.' Af en toe hoorde ik gespat, dan weer langgerekt geweeklaag. Grijspeerde had niet de kracht om de *Internationale* te zingen en om toch met elkaar in verbinding te blijven riep ik om de paar minuten: 'Hoe gaat het?' of 'Alles kits?' Het gekerm stopte. 'Ja, alles in orde. Dank je. Uitstekend.' Soms floot ik, waarna hij terugfloot. Het geklater, zachte gehijg en gebonk van lichaamsdelen tegen de binnenkant van het bad verstomden. 'Nou, ik ga proberen om eruit te komen hoor,' kondigde Grijspeerde aan. Dit was de gevaarlijkste fase van de operatie. Op de rand van de kuip was een plastic steun gemonteerd die het uitstappen moest vergemakkelijken. Ik legde het pamflet *Kapitalisme, hoelang nog?* opzij en concentreerde me. 'Doet u voorzichtig? Ik ben vlak in de buurt.' Hij kreunde luid, greep de steun en probeerde zich op te trekken. Er volgden een knal, een zware plons en ten slotte luid gebrul: 'Aaaah!' Ik wierp de deur open en rende naar binnen. Mijn cliënt lag versuft in het water. De steun, die met witte plastic moeren en bouten was vastgeschroefd, had het onder de

kracht die Grijspeerde erop had uitgeoefend begeven en was losgeschoten. Mijn eerste reactie was de stop uit het hellegat te trekken en de neusgaten van het slachtoffer boven water te houden. Grijspeerde sloeg zijn ogen open en begon liederlijk te vloeken. Ik greep hem bij zijn benige schouders en sjarde hem omhoog tot een normale zittende positie. Daarna probeerde ik hem op te hijsen, maar hij was te zwaar. Omdat zijn huid erg gevoelig was, deden mijn wisselende grepen onder zijn armen en rond zijn lendenen hem pijn. Hij schreeuwde het uit. Toch eens een cursus tiltechnieken doen, schoot het door me heen. De naakte man wilde zich afzetten tegen de bodem, maar hij gleed steeds weg. 'Misschien kunt u zich met uw ellebogen op de rand opdrukken. Dan grijp ik u bij uw heupen,' hijgde ik. Toen klonk achter mijn rug plotseling een hoog gegiechel op. 'Lukt het, jongens?' vroeg de binnengeslopen buurvrouw. Grijspeerde barstte onmiddellijk in een tirade los, waaruit ik begreep dat de plastic steun haar idee was geweest. 'Moord! Moord!' schreeuwde hij. 'Rustig, rustig,' suste ik, 'we moeten u eerst uit dat bad zien te krijgen.' 'Stuur dat mens weg. Laat 'r opdonderen. Ze heeft het op m'n erfenis voorzien! Moord! O, o...' Van Meurs piepte en klepperde tegen mijn bezwete en kloppende achterhoofd dat ze zich van geen kwaad bewust was en dat de plastic steun door de verkoper juist was aangeprezen als een hoogwaardig hulpmiddel voor invaliden. 'Misschien heb jij hem niet goed vastgezet,' suggereerde ze brutaal terwijl ik er net met de grootste moeite in slaagde, Grijspeerde half overeind te sjarren. Ik liet hem los, draaide mijn hoofd om en keek haar aan. 'Wilt u ogenblikkelijk opflikkeren?' Grijspeerde, die weer omlaag gegleden was, steunde mijn verzoek hartstochtelijk. Van Meurs zei iets dat ik niet verstond en trippelde verongelijkt en zonder de deur achter zich dicht te trekken de woning uit.

Op een middag dat ik met de dozen aan het sjouwen was, kwam dokter Brul op bezoek. Ik week uit naar de badkamer terwijl

Grijspeerde en Brul, die elkaar bij de voornaam aanspraken, een vriendschappelijke conversatie aangingen. Ik fixeerde me juist op het ligbad toen Brul in de deuropening verscheen. Hij vroeg of ik genegen was in het vervolg de likdoornpleisters te vervangen. De voeten van Grijspeerde waren niet gewend aan al dat lopen. Brul beseftte dat hij me vroeg mijn bevoegdheden te overschrijden, maar zei dat er, gezien de simpele aard van het klusje, geen risico's aan verbonden waren. De dokter vertrouwde het zorgteam niet. 'Een bende,' klaagde hij. 'De helft van de tijd komen ze niet opdagen, en als ze wel komen, weten ze niet wat ze moeten doen. En hij...' hij knikte richting huiskamer, zijn stem daalde tot fluisterhoogte, 'hij windt zich zo snel op. Voor je het weet gaat hij weer door het lint en scheldt zo'n meisje de huid vol. Hij maakt ze aan het huilen als het moet. Die toestanden moeten we nu niet hebben, zijn bloeddruk is schrikbarend.' Ik zegde het gevraagde toe, hij stak me zijn blanke, schone hlershand toe en bedankte me, mannen onder elkaar.

Kort na deze overeenkomst stortte Grijspeerde volledig in en van begin november tot het eind van het jaar verbleef hij in het ziekenhuis om te herstellen. Op een grauwe januari-ochtend haalde ik hem op. Na lang zoeken vond ik de afdeling Nefrologie. Grijspeerde zat te wachten in een rolstoel, dik ingepakt in driedelig kostuum en regenjas. Tegen de muur bij de deur stonden twee krukken, enkele valiezen en de tas met het zuurstofmasker. Het lukte me man en bagage in een taxi te werken. Na een snelle tocht over de ringweg, door buitenwijken die in dit jaargetijde extra droefgeestig stemden en de drukke, zeventiende-eeuwse binnenstad, arriveerden we op de Keizersgracht. De chauffeur hielp mee Grijspeerde de trap op te werken. Nadat ik hem in de lift had geduwd, nam ik snel de bagage aan en rende de wenteltrap op. Grijspeerde stond reeds te morrelen aan de deur. We troffen de woning aan als na een lange vakantie: sfeerloos, bedompt en kil. Eenmaal op vertrouwd terrein slaagde Grijspeerde erin op eigen kracht naar zijn zetel te strompelen. Zonder zich

van zijn jas of sjaal te ontdoen, zonk hij neer en keek om zich heen. Er stonden een paar kastdeuren open, maar op het eerste gezicht ontbrak er geen meubilair. De sigarendozen, de boeken, de papieren, de foto's, de kratten met tijdschriften, het rekje met medicijnen en verbandspullen, en de vlieger die iemand hem ooit cadeau had gedaan, een constructie van blauwpaarse lappen en balsahouten latten in de vorm van een pauw die nu eens met touwtjes en punaises aan de boekenkast hing en dan weer vleugellam op de grond lag, waren niet uit zichzelf weggegaan. *Lopen* hing nog steeds aan de muur, iets verstoft. De harige vloertegels wemelden van ingelopen gruis. Je hoefde geen specialist te zijn om te zien dat er in de tussenliggende weken niet gestofzuigd was. Sterker nog, de stofzuiger was afwezig. Wel trof ik meelsporen aan die hun oorsprong in de keuken hadden. Grijspeerde sgorde zijn jas en sjaal stevig dicht. 'Het is ijskoud hier,' zei hij rillend. Hij gelastte me de thermostaat op dertig te zetten. Ik volgde het meelspoor naar Keizersgracht 511. Nadat ik de stofzuiger had heroverd, stuurde Grijspeerde me naar de slaapkamer om het zuurstofapparaat aan te sluiten en het bed te prepareren. Terwijl ik bezig was, betrad Van Meurs het appartement. Om haar te overstemmen, stampte ik de stofzuiger aan. Zodoende kon ik niet verstaan wat er werd gezegd, maar wel ving ik, na een rustig begin, plotseling geschreeuw en hoog gegil op. De deur sloeg hard toe. Toen de temperatuur een behaaglijk niveau had bereikt, ontspande Grijspeerde. Hij stak een sigaar op en vroeg of ik een voetenbad wilde klaarmaken. Ik vulde de teil met lauwwarm water en badzout en bracht hem naar de voorkamer. Grijspeerde ontdeed zich van zijn schoenen en sokken, dompelde zijn voeten onder en gromde goedkeurend. We dronken een kop thee en praatten bij. Hij leek lichamelijk iets hersteld. 'Ik ben blij dat ik weer thuis ben.' Omdat Ganzema me gedurende Grijspeerdes afwezigheid naar de verschrikkelijkste invaladressen had gestuurd, was ook ik opgelucht. 'Fijn dat u er weer bent, meneer.'

De hulp werd uitgebreid naar negen uur in de week. Grijspeerde was een maximum tarief-cliënt en hij hoefde maar te kikken of Ganzema deed er nog een uurtje bovenop. Van Meurs intussen flikte het voor de tweede maal geld te vorderen voor fictief schoonmaakwerk. Veertienhonderd piek, had ze berekend. Tot mijn verbijstering kwam Grijspeerde wederom over de brug.

De Franse lessen werden niet hervat. 'Het spijt me, maar ik moet nu in de eerste plaats aan mezelf denken,' zei Grijspeerde hierover. Zijn conditie was door de doktoren goed genoeg bevonden om hem uit het ziekenhuis te ontslaan, maar daar was alles mee gezegd. Als hij zichzelf niet in acht nam, kon de precaire balans elk moment weer omslaan. De delen Proust vonden stilletjes hun weg terug naar de boekenkast. Ik was er niet rouwig om en vervelen hoefde ik me niet op de Keizersgracht. Tussen het huishouden door werd ik erop uitgestuurd om door de hele stad dikwijls ingewikkelde missies te vervullen. Ik leegde de postbus op het postkantoor en kopieerde documenten. Maar ik hielp ook met het spoelen en nam zelfs brieven op, als een secretaris. Onderwijl verzuchtte ik stilletjes: 'Lointain, loin-tain,' en droomde als een drachtige mammoet over steden als Samarkand. Aangezien er geen einde was aan de dringende werkzaamheden op dit adres, ontwikkelde ik een haast die maakte dat het zweet me van de wangen liep, maar soms ook, als ik me er moe bij had neergelegd dat hier nooit iets tot een goed einde zou komen, een doffe, verbeterd traagheid. Het maakte weinig uit. De rotzooi werd alleen maar erger. Als ik tijdens het afsoppen van de wastafel in de uitklapbare spiegels van het medicijnkastje in de badkamer van Grijspeerde keek en mijn gezicht bezag vanuit hoeken die normaal voor me verborgen bleven, maakte ik weleens snelle schetsen van mijn eigen hoofd. Als ik deze tekeningen nu bekijk, valt me de trieste, verweesde uitdrukking op. Afgematte trekken, holle oogkassen, wallen en lijnen getuigen van te weinig slaap en eenzame nachten vol strijd.

Ontwaakt, verworpenen der aarde, galmde Grijspeerde. Hij greep de telefoon en belde de politie. Ik maakte me uit de voeten. Vanuit het toilet hoorde ik hem op opgewonden toon over zaken als diefstal, verduistering en oplichting. Hij repte van testamenten, pogingen tot moord en de notaris. Zoals Justitie jarenlang een toonaangevend crimineel kan verdenken zonder erin te slaan de vinger op één bewijsbaar delict te leggen, zo was de belangenverstrengeling tussen Grijspeerde en Van Meurs me van begin af aan weliswaar als uiterst dubieus voorgekomen, maar ik kreeg geen harde feiten boven tafel. Dat was trouwens ook niet mijn taak. Tijdens het afschrobben van de wc-pot, vroeg ik me bovendien af: Kun je het de buurvrouw kwalijk nemen? Grijspeerde was een zwaargewicht in de klasse der zorgvragers, en gratis hulp is als gratis drank: er hangt meestal achteraf een prijskaartje aan. Van Meurs' hebzucht deed smakeloos aan, dat is waar. Maar in het woud dat hulp heet, liggen de grenzen van de betamelijkheid vaak een paar open grasvlaktes verder dan we elkaar in optimistische buien wijsmaken.

De spanningen escaleerden. Grijspeerde beschuldigde de buurvrouw van ernstige zaken. Ze zou onder andere tijdens zijn afwezigheid zijn testament hebben opgescharreld en er eigenhandig een clause aan hebben toegevoegd. Van Meurs riep dingen als: 'Je hebt mijn leven de laatste vijftien jaar geruïneerd, nu zul je ervoor betalen ook.' De climax was voorspelbaar, zere rende huilend weg. Maar een paar dagen later wandelde ze weer binnen alsof er niets was gebeurd. Ze konden niet zonder elkaar. Ik vond het erg vermoeiend. En toen het net even stil was, wipte de losgeslagen anarcho-maoïst Bertus weer binnen. Hij had een tas met bundels kabels, printplaten en voedingen bij zich. Omdat, tot Grijspeerdes immense ergernis, de televisie weleens stoorde, gaf Bertus zich spontaan op als televisietechnicus, klopte op de tas met elektronica-afval en bood aan het toestel even open te schroeven. Ik kon niet blijven toekijken, aangezien ik aan de gang moest in de slaapkamer. Na enige tijd hoorde ik

Bertus roepen: 'Alles zo laten staan, nergens aankomen. Stofzuig er maar omheen' – woorden die tot mij waren gericht. Meteen daarop sloeg de voordeur dicht. Toen ik de kamer inliep, zag ik dat alle onderdelen uit de televisie losgeknipt naast elkaar op de grond waren uitgestald, tussen de kranten en boeken in. Het scherm lag op zijn buik als een schildpad op zijn rug. De ombouw was in een hoek gesmeten. 'Hij heeft beloofd, morgen terug te komen om het te repareren,' verklaarde Grijspeerde.

Eén van de gedragsregels van Thuiszorg verbiedt de hulp, geld aan cliënten te lenen. Om redenen die nu niet ter zake doen, al kan ik wel ontsluiëren dat een nieuwe televisie en een grote partij Utrechtse spritsstukjes er mede debet aan waren, hadden Grijspeerde en ik op een middag in februari dit verbod overtreden. Zijn schuld aan mij bedroeg f 37,55. Omdat hij zaken als deze ernstig placht te nemen, had hij zich genoopt gezien een officiële schuldbekentenis uit te schrijven. Hij verzekerde me dat het vodje papier dat hij me overhandigde rechtsgeldigheid bezat, gezien de datum, de signatuur en het bedrag, dat zowel in cijfers als in letters nauwkeurig was vermeld. 'Steek dat goed bij je,' zei hij, 'dit is 37,55 waard aan toonder. En vergeét het niet,' voegde hij met klem toe, 'want anders vergeet ik het. Ik heb de laatste tijd een geheugen als een zeef. Maar de volgende maandag vergaten we de uitstaande lening allebei. Hij lag te maffen, dokter Brul rende langs, en eerst Bertus en later de buurvrouw zorgden voor de nodige wanklanken. Het schoot me pas weer te binnen toen ik twee dagen later de wenteltrap opnieuw besteeg en van verre Grijspeerdes stem hoorde die tegen wie anders dan Van Meurs tekeeringing: 'Het geld! Eerst het geld!' 'Je moet spoelen, Henk!' 'Nee! Godverdomme, eerst het geld!' Ik snoof de bedompte huislucht op en begaf me in de strijd. Toen hij me zag, schreeuwde Grijspeerde meteen tegen Van Meurs: 'Geef hem dat geld, nu onmiddellijk. Hoor je me? Het geld!' 'Ach ja, het geld,' zei ik, 'ik was het vergeten, maar

dat zit wel snor.' 'Nee, dat zit helemaal niet snor,' briepte Grijspeerde. 'Geef me de schuldbekentenis!' 'Rustig, Henk,' zei Van Meurs. Het kwam haar op een fikse schrobbering te staan. De man was zo te zien geweldig in zijn wiek geschoten over het feit dat we vergeten waren af te rekenen. 'Leviticus! Leviticus!' bulderde hij. Ik kon hem niet volgen en overhandigde hem de schuldbekentenis. Van Meurs telde het geld uit dat ik in mijn portefeuille liet glijden nadat Grijspeerde zich ervan had vergewist dat het bedrag overeenkwam. Op de boekenkast was met een punaise een vel papier geprikt waarop in hanenpoten *Leviticus* geschreven stond. 'Dat is een geheugensteuntje,' verklaarde hij, 'dat ik zoiets niet wéér vergeet. God verhoede het! *Des werkmans loon zal niet vernachten bij zijn baas*, dat is *Leviticus*.' 'Zo erg is het toch ook weer niet?' 'Jawel! Het is wel erg. Het mág niet. Je zult iemand die voor je gewerkt heeft zijn loon niet onthouden, zelfs niet één nacht. *Leviticus*! Moord, brandstichting, verkrachting, schuld, het is allemaal één! Snap je: geen onderscheid. Of ik jou nou vijfendertig cent schuldig ben of dat ik je moeder heb verkracht, het is allebei even erg. Begrijpen jullie dat?' Uit zijn monoloog bleek dat men een woord als *gedoogbeleid* in het bewuste bijbelboek niet aan zal treffen. Maar er broeide meer. Hij koesterde ten aanzien van Van Meurs onverminderd verdenkingen van diefstal en oplichting. Nadat Grijspeerde bekomen was van zijn woedeaanval, begon hij op stilte afdwingende toon het verhaal van een bepaalde rabbijn te vertellen, waarin de principes van *Leviticus* op dramatische wijze tot uitdrukking werden gebracht. De rabbijn had geweigerd in Bergen-Belsen niet-kosher te eten. 'Dat mag toch wel in noodgevallen?' probeerde Van Meurs. 'Nee!' bulderde Grijspeerde. 'Dat zeg ik net, dat mag dus niet! Jij begrijpt er niets van! Hou toch eventjes je kop en laat me vertellen!' De rabbijn werd door de Duitsers geruild tegen Duitse krijgsgevangenen die vastzaten in Palestina. Hij wilde maar één ding: ofschoon hij uitgeteerd van de honger was, moest en zou hij naar het Be-

loofde Land. Na een moeizame reis per trein en boot arriveerde hij in Haifa, maar door zijn standvastigheid was hij zo verzwakt geraakt dat hij op de kade was bezweken. Grijspeerdes stem daalde tot een bijna onverstaanbaar prevelen en hij begon te huilen toen hij de laatste woorden van de rabbijn citeerde en voordeed hoe deze de grond gekust had en vervolgens gestorven was. De buurvrouw en ik keken naar onze schoenpunten en durfden niets te zeggen. Grijspeerde stond op, de haren in de war, ongeschoren, een heilig vuur in de ogen. 'Terwijl de generaal zijn behoefte doet, gaan jullie twee het maar eens hebben over poging tot moord, bedreiging, diefstal en bedrog,' beval hij ons. Van Meurs verschoot van kleur. Grijspeerde slofte naar het toilet en sloot de deur. We hoorden zijn scheten. Na een pijnlijk interval van stilte begon de buurvrouw jachtig te vertellen over de oorlog, allerlei details, jeugdherinneringen, gezwam. Het vreemde met Van Meurs was dat het soms leek alsof ze bij me wilde biechten. 'Ik moet het bed opmaken,' onderbrak ik haar en taaide af naar de slaapkamer. Ze doofde haar sigaret en zei: 'Dan laat ik jullie twee nu verder alleen.' Nadat ik de pleisters op zijn voeten had verschoond, zond Grijspeerde me naar de drogist. Tijdens het uitpakken van de boodschappen dreinde hij: 'Eerst het geld, eerst het geld!' Ik gaf hem de veertig cent wisselgeld terug, waarna hij kalmeerde. 'Laat dat briefje aan de boekenkast maar hangen,' zei hij, 'zoiets kan altijd van pas komen. En als ik jou was, zou ik vanavond Leviticus maar eens opzoeken.' 'Misschien hebt u gelijk. Ik heb het weleens gelezen, maar ik ben het grotendeels vergeten.' 'Zo gaat dat vaak.'

In deze fase vertoonde de gezondheid van Grijspeerde een sterk dalende lijn. Hij was duidelijk overspannen. Dit kon niet goed gaan. Vanuit medisch oogpunt was het absoluut noodzakelijk dat zijn bloeddruk laag bleef en dat hij zich gedeisd hield. Het lukte niet. De spoelingen verliepen chaotisch, zijn ritme was in de war en zijn gewicht nam eerder toe dan af. Een paar weken

na de bovenbeschreven scène, deelde Grijspeerde me mee dat er na samenspraak van dokter Brul en het ziekenhuis besloten was dat hij, om tot rust te komen, 'veertien dagen tijd uit logeren zou gaan' in een verpleegtehuis. Het bericht stemde me pessimistisch. Ervaring had me geleerd dat bijna nooit iemand levend terugkeert uit een verpleegtehuis, en omdat ik met eigen ogen gezien had hoe hij een verloren strijd streed, vreesde ik dat ik een kruisje door zijn naam kon halen. Zijn lot was bezegeld. Ik vond het jammer voor hem, maar ook voor mezelf. Weliswaar waren er riekstere adressen voorstelbaar dan Keizersgracht 509b, maar het alternatief waren de invaladressen van Ganzema.

De laatste morgen verliep chaotisch. Voordat Grijspeerde was aangekleed was het al elf uur geweest. Terwijl hij een aantal zaken per telefoon probeerde af te handelen, waarbij hij leed aan oprispingen van woede, die zijn stem een dreigend, donderend volume gaven en gepaard gingen met knetterende vloeken, pakte Van Meurs en ik de noodzakelijkheden in. Snel maakte ik de badkamer schoon, met het akelige gevoel dat het wel voor de laatste maal zou zijn. De taxi kwam. Grijspeerde ging achterin, ik zat naast de chauffeur. 'Waar komt het woord *taxi* vandaan?' vroeg ik om iets te zeggen. De chauffeur had geen idee, maar Grijspeerde meende te weten dat deze vorm van transport vernoemd was naar de uitvinder, een zekere meneer Taxi. 'Ze zijn natuurlijk beroemd geworden in 1914,' klonk zijn zware stem, 'bij de slag aan de Marne. Toen werden de Franse soldaten per taxi naar het front gereden.' Hij lachte luid. Pronken met kennis, had hij het zelf weleens genoemd. Pronken met nutteloze kennis was misschien een nog rakere typering. Ik zette de grote man met zijn koffers af bij de portier, alsof ik een bom plaatste. Het was geen geheim dat Grijspeerde zich in ziekenhuizen onmogelijk gedroeg. Zelfs de liefste zusters werden door hem verketterd. 'Ik wens u het allerbeste,' zei ik. 'Verleid me niet tot anekdotes,' herhaalde hij steeds. We schudden elkaar de hand

en gingen uiteen. Ik droop af naar de tram en keerde terug naar de Keizersgracht. Daar trof ik Van Meurs aan die voortvarend bezig was de kasten te plunderen. Ik legde de sleutel neer, wierp een laatste blik op de pauwvlieger en ging heen.

Een week later zocht ik Grijspeerde op om hem een doos sigaren, een *Figaro* en *Lopen* te brengen, zoals hij had gevraagd. Geheel versuft zat hij naast een aquarium in een rolstoel, het hoofd neergezakt op de borst. Ik schrok zo van zijn toestand dat ik de volgende dag een brief aan dokter Brul schreef, een noodkreet. Hij heeft nooit gereageerd. Omdat ik geen contact had met de familie, en omdat Ganzema het te druk had met haar eigen besognes, bleef ik verder verstoken van informatie. Zoals ik al gevreesd had, zadelde mijn cheffin me met een stelletje ongelooftelijk vervelende adressen op. Gaandeweg drong het tot me door dat mijn cliënt niet zou terugkeren. *Lopen*, als decoratie niet onaardig, had gefaald in medicinaal opzicht.

Gekend en geëerd

Als ik het achteraf analyseer, was mijn verhouding met Jeanet stukgelopen op de toon waarop ik 'Jaja' zei. Jeanet had er een gloeiende hekel aan. Telkens als ze van haar werk terugkeerde, vol van de dingen die ze had meegemaakt en daar druk en weinig gestructureerd verslag van deed, antwoordde ik doorgaans met dat vermaledijde 'Jaja.' 'Dat zeg je nou wel,' riep ze een keer terwijl ik in de keuken een slavink aanbraadde en net deed alsof ik met gespitste oren luisterde, 'maar je bedoelt eigenlijk: Het kan me geen hol schelen.' Nu besef ik dat ze gelijk had. Dit zogenaamde luisteren, dat geen andere bedoeling heeft dan om een ander, liefst zo snel mogelijk, zijn zegje te laten doen en zodra hij is uitgesproken het heft weer zelf in handen te nemen, heb ik geërfd van mijn vader, een jaja-zegger *pur sang*. Ook Ganzema viel bij werkbesprekingen veelvuldig op deze techniek terug. Haar *jaja* verschilde evenwel van dat van mijn vader en mijzelf. Dat van ons is kort en droog, dat van mijn cheffin klonk juist diep en langgerekt: 'Jhaajhaaa', met een markante stijging in toonhoogte tegen het eind, alsof ze werkelijk versted stond van de mededeling die je haar had gedaan. Godgodgod, wat vond ze het machtig boeiend wat je haar vertelde. Soms leunde ze achteruitgezakt in haar stoel en liet het vanuit haar middenrif opkomen: 'Jhhhaaaaajhhhaaaaa...' Vervolgens trok ze zich niets aan van wat je gezegd had en dreef ze haar eigen wil door. Ik kon